

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SİGARA İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAMİ BİLİMLER**

Merve ÖZGÜN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK**

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SİGARA İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR

Merve ÖZGÜN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK

T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK
Temmuz 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZET	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
1. SİGARA HAKKINDA GENEL BİLGİLER	15
1.1. Sigaranın Tanımı ve Tarihçesi	15
1.2. Sigaranın Üretimi, Fabrikalaşması ve Alımı-Satımı Konusunda Değerlendirme.....	19
1.2.1. Sigaranın Tekelleşmesi.....	20
1.2.2. Türkiye’de Tütün Tekeli.....	22
1.3. Türkiye’de Sigara Fabrikaları ve Atölyeleri.....	23
1.3.1. İstanbul Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası	23
1.4. Sigaranın Zararları Hakkında	24
1.4.1. Sigaranın Sağlık Yanında Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Zararları	25
1.5. Sigara Alışkanlığı ve Sigara Bağımlılığı	27

1.5.1. Gençlerin Sigara İçme Sebepleri.....	29
1.6. Bazı Gelişim Dönemlerine Göre Sigara Kullanımları.....	30
1.6.1. Gebelerde Sigara Kullanımı	31
1.6.2. Ergenlerde Sigara Kullanımı.....	31
1.6.3. Yetişkinlerde Sigara Kullanımı.....	32
1.7. Sigarayı Bırakmanın Sağlık Açısından Faydaları.....	33
1.8. Sigara Dumanındaki Maddeler	33
1.9. Sigaranın Etkileri	34
1.9.1. Sigara İçildiği Esnada Ortaya Çıkan Etkiler.....	34
1.9.2. Uzun Süreli Sigara Kullanımından Kaynaklı Olarak Ortaya Çıkan Etkiler	35
1.10. Tütün Ürünleri Geliştirme Programı Kapsamında Ortaya Çıkan MPOWER Stratejisi.....	35
2. SİGARANIN İSLAM HUKUKU AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ ..	37
2.1. Sigara Üzerinde Son Dönem Fıkıh Araştırmacılarının Yaklaşımları	37
2.2. Kuran’da veya Sünnette Apaçık Nâs Yok Diye Hüküm Koymaktan Geri Durmak.....	45
2.3. Sigaranın Fıkıhî Hükümü	48
2.3.1. Sigaranın Fıkıhî Hükümünün Tarihi Seyri.....	48
2.4. Sigara İçmenin Haram Görülmesinin Sebepleri	51
2.4.1. Sigaranın Haramlık İlleti.....	51
2.4.2. Zifirin Necis Olması	51
2.4.3. Eşyada Asıl Olanın İbaha Olduğu İlkesi	52
2.5. Sigara Ticareti Yapmanın İslam Dini Açısından Hükümü	52
2.6. Sigara İçen Kişinin Namazının Hükümü.....	53
2.7. Din İşleri Yüksek Kurulunun Sigara İle İlgili Görüşleri.....	53
2.8. İslam Fıkıh Akademisi’nin (Mecmau’l-Fıkıh’l-İslâmî) Sigara ile İlgili Kararı	54
2.9. Son Devirde Sigaraya Haram Diyenler	54
2.9.1. XVI. Yüzyılda Haram Diyenler (Mezheplere Göre Sıralama).....	55
2.10. Sigaraya Mubah Diyenler	56
2.11. Türkiye’de Sigaraya Haram Diyenler	57
2.12. Türkiye’de Sigaraya Mubah Diyenler	58

3. SİGARAYA HARAM MEKRUH VE MUBAH DİYENLERİN DAYANAKLARI	59
3.1. Sigaraya Mubahtır Diyenler ve Dayandıkları Kaideler	59
3.2. Sigaraya Mekruhtur Diyenler ve Dayandıkları Kaideler	61
3.3. Sigaraya Haramdır Diyenler ve Dayandıkları Kaideler	61
3.4. Sigaraya Haram Diyenlerin Dayanakları.....	64
3.4.1. Sigara İçmek İçen Kişiye ve Başkalarına Eziyettir	64
3.4.2. Sigaranın Pis ve Habis Olması	65
3.4.3. Sigaranın İsrâf ve Tebzir Olması	66
3.4.4. Sigaranın “Müftir” Olması.....	67
3.4.5. Sigara Münkerdir	68
3.4.6. Sigara Kişilerin Kendi Sağlıklarını Tehlikeye Atmasıdır	68
3.4.7. Sağlığı Korumak Farzdır	69
3.4.8. Sigara Çevre Kirliliğine Sebep Olmaktadır	70
3.4.9. Sigara Nafaka Yükümlülüğüne Zarar Verir	71
3.4.10. Sigara Bağımlılık Yapan Bir Maddedir	71
3.4.11. Sigara Vakit İsrâfıdır, Abesle İştigaldir	72
3.4.12. Ulu’l Emre İtaat Gerekçesi.....	74
3.4.13. Sigara Dumanının Ateşten Olması.....	75
3.5. Geçmişten Günümüze Sigaraya Yaklaşımlar	76
SONUÇ	77
KAYNAKÇA.....	79
TABLolar LİSTESİ	84
ÖZGEÇMİŞ	85

TEZ ONAY SAYFASI

Merve ÖZGÜN tarafından hazırlanan “İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SİGARA İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK

.....

Tez Danışmanı, İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü İslami Sigortacılık

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Ana Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 31.07.2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK (MÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Naim HANK (KBÜ)

.....

Üye : Doç. Dr. Mahmut SAMAR (AÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Müslüm KUZU

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Merve ÖZGÜN

İmza:

ÖNSÖZ

İslam hukuku gündelik hayatta ortaya çıkabilecek problemleri çözmeye yönelik olan bir bilimdir. Kimi zaman problemler kolay iken kimi zaman ise zordur. Bazı konuların hükmü ayet ve hadislerle belli iken bazılarının hükmü ayet veya hadis apaçık olarak bahsedilmemiştir. Zamanın teknolojinin ilerlemesiyle yeni konular yerini almış, bazı konular ise yüz değiştirmiş başka bir hal almıştır. Sigara bu konular arasında artarak devam eden alışkanlıktan öte bağımlılık yapan bir madde haline gelmiştir. Günümüzde insanların sigaraya olan bağımlılıkların gittikçe artması dikkatimizi çeken bir konu oldu. Bunun için biz de sigaranın son dönem kişilerince nasıl değerlendirildiğini, sigaraya olan yaklaşımların zaman içinde nasıl bir hal aldığını merak ettik. Bu maksatla “İslam Hukuku Açısından Sigarayla İlgili Tartışmalar” başlığıyla bir yüksek lisans çalışması yapmaya karar verdik. Çalışmamız üç bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümünde sigara tanıtılmış, sigaranın tarihi seyri, sigaranın üretiminden fabrikalaşmasından bahsedilmiş ve sigaranın zararlarına değinilmiştir. İkinci bölümde Son Dönem Fıkıh âlimlerinin sigara için beyanlarına yer verilmiştir. Diyanet İşleri başkanlığı, Ezher Üniversitesi'nin Sigara ile İlgili Kararları, Mecma'ul Fikhî'l İslami (İslam Fıkıh Akademisinin) Sigara ile ilgili kararları incelenmiştir. Türkiye’de ve dünyadaki bilinen Fıkıh Uzmanlarının yaklaşımlarına da değinilmiştir. Üçüncü bölümünde sigaranın hükmü: haram, mekruh, mubah denilmesinin dayanaklarına yer verilmiştir.

Bu çalışmamızda en başından bu yana büyük emek ve desteği olan danışmanım Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK’e teşekkür ediyorum. Çalışmamın bu seviyeye ulaşmasında değerli Eşim Yusuf Hakan’a, oğlum Ali Asaf’a ilgi ve alakasını hiç bırakmadan bana destek olduğu için babam Yakup Çakır’a ve kayınvalideme ve diğer aile üyelerimin hepsine teşekkür ederim. Benden maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri için çok minnettarım.

Çaba ve gayret bizden, Başarı ALLAH’tan.

ÖZET

Bu tez, sigaranın İslam hukukundaki yerini ve bu konudaki farklı Fıkhî görüşleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, sigaranın tarihsel serüveni irdelenerek, üretim süreçleri ve sağlık üzerindeki etkileri detaylandırılmıştır. Bu kapsamda, sigaranın tarihsel evrimi ve modern çağdaki sağlıkla ilişkilendirilen olumsuz yansımaları, kapsamlı bir literatür taramasıyla ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise, sigaranın İslam hukukundaki statüsüne dair dini değerlendirmeler mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda, sigaranın haram veya mekruh olup olmadığına dair fıkıh araştırmacılarının analizleri ve çeşitli İslam kurumlarının bu konudaki hükümleri ele alınmıştır. Bu bölüm, dini metinlerin yanı sıra hadis ve fıkıh literatüründen elde edilen bilgilerle zenginleştirilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde, sigaranın İslam hukukundaki hükmü üzerine farklı Fıkhî perspektifler irdelenmiştir. "Sigara Haramdır", "Sigara Mekruhtur" ve "Sigara Mübahdır" görüşlerinin savunucularının argümanları ve bu görüşlere temel teşkil eden kaideler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, bu tez, sigaranın İslam hukukundaki yerini, tarihsel, sağlık ve Fıkhî boyutlarıyla ele alarak, konu hakkında kapsamlı ve akademik bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Sigara, Fıkhî Görüşler, Sağlık Etkileri. Fetva.

ABSTRACT

This thesis delves deeply into the position of tobacco within Islamic jurisprudence and examines various juristic opinions on the subject. The study is comprised of three main sections. In the first section, the historical journey of tobacco is explored, detailing its production processes and impacts on health. Within this context, the historical evolution of tobacco and its negative repercussions associated with health in the modern age are elucidated through an extensive literature review. In the second section, religious valuations pertaining to the status of tobacco in Islamic law are scrutinized. In this context, analyses of juristic scholars on whether tobacco is forbidden (haram) or disliked (mekruh) are discussed, along with the decrees of various Islamic institutions on the subject. This section is enriched with information obtained from religious texts as well as handwritten jurisprudential literature. In the third section of the thesis, different juristic perspectives on the ruling of tobacco in Islamic law are examined. The arguments of proponents of the views "Tobacco is Haram (Forbidden)", "Tobacco is Mekruh (Disliked)", and "Tobacco is Mubah (Permissible)" and the foundational principles they rely on are studied in detail. In conclusion, this thesis provides a comprehensive and academic perspective on the position of tobacco in Islamic law, considering its historical, health-related, and jurisprudential dimensions.

Keywords: Islamic Jurisprudence, Tobacco, Juristic Opinions, Health Impacts, Fatwa.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	İslam Hukuku Açısından Sigara ile İlgili Tartışmalar
Tezin Yazarı	Merve ÖZGÜN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	31/07/2023
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	85
Anahtar Kelimeler	İslam Hukuku, Sigara, Fıkıhî Görüşler, Sağlık Etkileri, Fetva

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of theThesis	Discussions on Smoking in terms of Islamic Law
Author of theThesis	Merve ÖZGÜN
Advisor of theThesis	Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK
Status of theThesis	Master's Degree
Date of theThesis	31/07/2023
Field of theThesis	Departman of Basic İslamic Sciences
Place of theThesis	UNIKA/IGP
Total PageNumber	85
Keywords	Islamic Jurisprudence, Tobacco, Juristic Opinions, Health Impacts, Fatwa

KISALTMALAR

- s.** : sayfa
sy. : Sayı
nr. : Numara
ktb. : Kütüphane
vs. : vesaire
vd. : ve diğerleri
vr. : Varak
ö. : Ölüm
v. : vefat
m. : milad
h. : hicri
a.g.e. : adı geçen eser
c. : cilt
bkz. : Bakınız
trc. : Tercüme
haz. : Hazırlayan
tdv. : Türkiye Diyanet Vakfı
b. : bin, ibn (oğlu)
hz. : Hazreti
thk. : Tahkik eden

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sigara tüketimi, tarihsel süreçte farklı coğrafyalarda, kültürlerde ve dini perspektiflerde değişik değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Özellikle İslam hukuku açısından sigaranın değerlendirilmesi, toplumun büyük bir kısmı için önemli bir konudur. İslam hukukunda bağımlılık yapan maddelerden olan sigara, günümüz fıkıh problemleri sınıfına giren konulardan biridir. Uzun yıllardır sigaranın hükmü tartışma konusu olmuştur. Net bir hükmü olmamakla birlikte tahrimen mekruh olarak yaygınlık kazanmıştır. Haram diyenlerin sayısı ise günümüzde artmakla birlikte dayanakları da güçlenmiştir. Hatta artık haram olması hükmü daha kuvvetlidir.

Bu çalışmamızda geçmişten günümüze sigaranın seyrini, tarihini, üretimi yaygınlaşmasını, sağlığa olan zararlarını ele almış bulunuyoruz. Araştırmanın konusu sigaranın hükmüyle ilgili tartışmalara değinmek ve son dönem İslam âlimlerinin sigara üzerindeki yaklaşımlarını incelemek, yapılan tartışmaları değerlendirmek ve hükmünün dayandığı temelleri incelemektir. Modern çağlarda kullanımı ziyadeleştiği için konumuzda ‘Güncellik’ ön plandadır. Konumuz geçmiş dönem yaklaşımlarından ziyade şimdiki zamanı önemsemektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı sigaranın İslam hukukundaki yerini, tarihsel, sağlık ve fikhî boyutlarıyla ele alarak, konu hakkında kapsamlı ve akademik bir perspektif sunmaktır. Aynı zamanda, sigara hakkındaki farklı fikhî görüşleri ve bu görüşlere temel teşkil eden argümanları derinlemesine incelemektir. Sigara konusunda yazılmış eser ve risaleleri araştırmak ve bilgileri ve fetvaları incelemektir. Sigara konusunda kapalı olan yönleri açığa çıkartıp zararlı alışkanlıklardan olan bu eylemi etraflıca inceleyip bilinçlendirmek ve sigaranın İslam hukukunda hükmüne yaklaşımları yakından araştırmaktır.

Araştırmanın önemine gelince sigara tüketimi, tarihsel süreçte farklı coğrafyalarda, kültürlerde ve dini perspektiflerde değişik değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Özellikle İslam hukuku açısından sigaranın değerlendirilmesi, toplumun büyük bir kısmı için önemli bir konudur. Bu bağlamda, sigaranın haram mı, mekruh

mu, yoksa mubah mı olduğu sorusu, İslam dünyasında sıkça tartışılan konular arasında yer almaktadır.

ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tezde hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. İlk olarak, sigaranın tarihsel evrimi ve üretimi hakkında bilgi toplamak için kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında, İslam hukukundaki yerini belirlemek için Fıkıhî metinler, hadisler, fetvalar ve âlimlerin görüşleri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Makaleler, daha önce yazılmış tezler, ilmiyal kitapları ve diğery müstakil kitaplar, fetva kitaplarından yararlanılmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ve çeşitli çeviri kitaplardan da bilgiler edinilmiştir.

Literatür İncelemesi; sigaranın tarihçesi, üretimi, sağlık üzerindeki etkileri ve dini perspektifteki değerdendirmeleri hakkında geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu çalışmada, sigaranın tarihçesi ve üretimi konusundaki kaynaklar dikkatlice incelenmiştir. Aynı zamanda, İslam hukukunda sigaranın değerdendirilmesi konusunda yazılmış olan makaleler, kitaplar ve fetvalar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu literatür incelemesi, çalışmanın konusunu ve sınırlarını belirlemede temel bir rol oynamıştır.

ARAşTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Sigara haram mıdır, mekruh mudur, mubah mıdır? Problem; Sigaranın haram olup olmadığı etrafında şekillenecektir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARşILAşILAN GÜÇLÜKLER

Bu konu günümüz zararlı alışkanlıklarından sigarayla ilgili İslam hukukunun bakış açısını ortaya koymayı kapsamaktadır. Sadece sigara konusunu kapsamakta diğery keyif verici maddelerden pipo, puro, nargile, tütün, uyuşturucu vb. maddeleri içermemektedir. Sigarayı günümüzde kâğıda sarılmış sigara olarak ele aldık yaygın kullanılan sigara konumuzun merkezindedir. Yan ürünleri kastetmeden çalışma

yapılmıştır. Bu konuda verilen fetvaların araştırılması yapılmış olup genel verilen fetvalar ele alınmıştır. Müstakil olarak sigara konusundaki yaklaşımlar incelenmiştir.

Karşılaşılan güçlükler ise modern zaman problemi olarak gözüktüğü için konumuzda eser sıkıntısı yaşanmıştır. Konu ile alakalı çok fazla makale, dergi yazısı vardır. İncelenmesi ve tahlili uzun sürmüştür.

1. SİGARA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Sigaranın Tanımı ve Tarihçesi

Sigara, tütün bitkisinin kıyılarak kâğıda sarılmasıyla üretilen, dumanı çekilerek tüketilen nesne olup, tütün çeşitlerinin başlıcalarından biridir. Önce tütün yaprağına sarılıp içiliyorken zaman şartlarının gelişmesi sebebiyle kâğıda sarılıp içilir duruma gelmiştir.“ Yeni kıta olan Amerika kıtasının 1492 yılında keşfedilmesiyle birlikte anavatanı olan Amerika kıtasından Avrupa kıtasına getirilen tütün dünyanın geneline de buradan yayılmıştır. Akdeniz üzerinden de ticaret yolları sayesinde Osmanlı topraklarına giriş yapmıştır. Kullanıldığı ilk yıllarında **tabaka/tabaga**, diye biliniyor. Daha sonrasında gelen dönemlerde ise resmî dilde **duhân**, halk arasında **tütün** diye adlandırılmıştır.”¹

Tütün bitkisinin anavatanı Amerika kıtası olarak bilinmektedir. Kıtadaki kullanım geçmişi ise çok daha eskiye dayanmaktadır. Kristof Kolomb’un yapmış olduğu Amerika kıtasının keşfinin öncesinde de orada bulunan toplumların kültüründe yeri olduğu açıkça görülmektedir. Tütün bitkisi daha sonrasında ise Avrupa kıtasında yayılmaya başlamış ve zaman geçmesiyle birlikte daha da kalıcı bir hale gelmiştir. Tütün, Amerika’da keşfedildikten yaklaşık yarım yüzyıl sonrasında Avrupa’da da kullanılır hale gelmiştir. Sigaranın yeni keşfi yapılmış olan kıtadan Avrupa’ya intikali tacirlerin eliyle gerçekleşmiştir. Hem Avrupa hem de Osmanlı coğrafyasında tütüne dair olumlu bir hava esmekte olup bu alışkanlığa karşı ılımlı yapıdadır.²

Kuzey Amerika ve Güney Amerika kıtalarında tütün oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir ve bu sebepten dolayı da diğer tarım ürünleri gibi değildir. Hatta Avrupa’dan yola çıkıp yeni kıta Amerika’ya giden bütün seyyahlar herkesin kendi evini bahçesinde tütünü görünce oldukça şaşırmış ve alıp Avrupa’ya götürmeye başlamışlardır. Amerika kıtasında en başından bu yana var olduğu için de tütüne dair ne kadar bilinen teknik varsa hepsi buradan ortaya çıkmış ve geliştirilmiştir.16. yüzyıl, bütün Akdeniz ülkelerinde tütünün yayıldığı bir yüzyıl olmuştur. 17 ve 18. yüzyıllarda

¹ Fehmi Yılmaz, DİA, *Tütün*, İstanbul 2012, s. 1-4.

² Kalaycı Mehmet, Eyüp Öztürk; ”18.yy Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel Zeminine dair bir metin; Ebu Sehl Numan efendi ve Tahlilu’d-duhan adlı Risalesi”, Ankara Üni. İlah. Fak. Dergisi 2017 sayı:1 s.7-8.

ise bu yayılım devam etmiş ve en nihayetinde bu keyif verici madde tüm dünyaya yayılarak varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı arşivlerinde tütün bitkisinin Osmanlı toprakları içerisine İngilizlerden geldiğini ve giriş tarihi için h.1007(1598) ile h.1009(1600) ve h.1010(1601) yıllarından birinin belirtildiği görülmektedir. Tütün bitkisinin İslam devletlerinin bulunduğu coğrafyada yayılmaya başlanması 16. yüzyılın sonlarında İngilizler sebebiyle gerçekleşmiştir diyebiliriz. Mağrip bölgesinde tütün ürününü ilk kez gündeme getirenin ise Yahudi kökenli bir hekim olduğu bilinmektedir. Sonra Mısır, Hicaz, Yemen, Hint ve diğer İslam ülkelerine de taşınmaya başlamıştır. Tütün bütün dünyadaki yayılma hızını Osmanlı topraklarında da göstermiştir. 1045 (1636) yılına gelindiğinde tütünün ulaştığı yaygınlık, “*Şüyu-ı şöhreti ol mertebe idi ki, Kabil-i tahrir tabir değildir.*” şeklinde ifade edilmiştir.³ Hezarfen Hüseyin Efendi, Osmanlı topraklarında tütünün reklamının yapıldığı, hastalıklara şifa olduğu ve iyileştirici bir etkiye sahip olduğu şeklinde bildirmiştir.⁴

Hezarfen Hüseyin Efendi ile aynı dönemde yaşamış olan Peçevi İbrahim Efendi, tütün kavramına karşı çok daha sert bir dil kullanmış ve israf olmasından ötürü kötü kokmasını da ekleyerek tütünle ilgili görüş ve düşüncelerini dile getirmiştir.⁵

Dünyada 16. yüzyıl ve sonrasında yayılım gösteren tütün ve türevleri, zararlı olmasına karşın hastalıklara şifa olduğu hatta dumanının tüttürülmesinin ya da kurutulmuş yapraklarının ufalanıp burna çekilmesi sayesinde öksürüğe, astıma, baş ağrısına, mide hastalıklarına kadın hastalıklarına iyi geldiği gibi söylemlerle insanlar etkilenmeye çalışılmış bununla kullanımının yaygınlaşması amaçlanmıştır.⁶

Tütünün yaygınlaşmasında tek tüccarların değil doktorlarında önemli etkisi olmuştur. Mesela İspanya Kraliyet doktorlarından Nicolas Modarnes’in (ö.1588) 1571 yılında kaleme almış olduğu eserinde, tütün kullanımının diş ağrısı, böbrek ağrısı, ateş hatta kansere kadar açlığa ve susuzluğa bile iyi geldiğini ifade edersek deva niteliğinde bir tütün algısı yarattığını eserinde belirtmiş diyebiliriz. Onun eseri kısa sürede

³Peçevi, *Peçevi Tarihi*, c.1,s.352; Hezarfen, *Telhisü'l Beyan*, s.275.

⁴ Kâtip Çelebi, *Mizânu'l-Hak*, s.39-42, Ayrıca bkz. Mehmet İpşirli-Mustafa Uzun, “Bahâî Mehmed Efendi,” *DİA*, c.4, s.463-464; Yılmaz Fehmi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün”, s.19.

⁵Peçevi, *Peçevi Tarihi*, c.1. s.351-352.

⁶ Nurettin Muhtar Acar, “Sigara Hakkında İki Yazma Risale: Abdülmelik el-İsami’nin ‘Risale Celile fi Şurb’id Duhan ve Mustafa b. Ali el-Amasi’nin ‘Risale fi Tahriri’d Duhan’ adlı risaleleri”, (Bursa, yüksek lisans tezi, 2010).

Avrupa’da diğer dillere çevrilmiş ve hemen ardından Avrupalı başka doktorlar veya botanikçiler tarafından tütünün nasıl yetiştirileceğine dair genişçe literatür kitabı kaleme alınmıştır.⁷

Tedavi yöntemi olarak kullanılacağı yönündeki söylemlerle satışı yaygınlaştırılmıştır. Bu durum da bize gösteriyor ki kâr amacı güdülerek sağlığa zararlı yönleri saklanmış ekonomik kaygılarla insanlar kandırılmıştır. Zamanla israf olduğu ve zararlı olduğundan yasaklamalar gelmeye de başlamıştır. Tarihçi Peçevî tütünü şöyle anlatmıştır: “Tütünü önceleri ehli keyif olanlar sonraları ise herkes kullanmıştır. Ulema ve rical bile müptelası olmuştur. Şairler tütün sevdalarından ötürü onun adına şiirler bile yazmışlardır. Kahvehanelerde göz gözü görmez olmuştur. Kokusu elbiselere kadar sinmiş. Ayak takımı ise sokakta tütün içer ve dumanını insanların yüzüne üflermiş. Bu ve benzeri sebeplerden kavgalar çıkarmış. Külleri etrafı kirletirmiş. Yangınlara sebep olurmuş.”⁸

Osmanlı Devleti’nde tütüne ait ilk yasaklama Sultan 1. Ahmet döneminde 1609 yılında duyurulan bir ferman sayesinde yürürlüğe girmiştir. Sultan I. Ahmet, halkın işine mâni olan sigara maddesinin ekilmesini, satılmasını ve içilmesini yasaklamıştır. Fermanda içmeye devam edenlerin çubuğunun burnuna sokulup teşhir edileceğinin de yazılı olması ilginçtir. Yasağın bir diğer sebebi ise tütünün ilaçlanmasında balmumu kullanıldığı için balmumuna gelen fiyat artışı tütüne önlem alınmasını gerektiren maddeler arasındaydı. Halk yasağı dinlemeyince Fermanlar birbirini izlemiştir. IV. Murat padişah olunca daha katı kurallar koyacaktır. Bu kuralı koymasına sebep olan olay ise şudur; 1633’te Cibali’de bir kayıkta uyuyakalan Tiryaki’nin çubuğunun devrilmesi sonucunda yangın çıkıyor ve 20 bin evin yandığı ve 50 bin kişinin sokakta kaldığı kayıtlara geçiyor. Bunun üzerine celalli padişah IV. Murat tütüne olan sert tepkisini ortaya koymuştur. Kahvehaneleri yıktırmış. Tebdil gezip, tütün içerken yakalananları oracıkta öldürtmüştür. Bu sebepten dolayı da yaklaşık olarak 20 bin

⁷ 18. Yüzyıl Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel Zeminine Dair Bir Metin: Ebu Sehl Numan Efendi ve Tahlilu’d Duhan Risalesi, (Ankara üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi 58:1), s.8-9. Ayrıca bkz. Goodman, Tobacco in History; literatür ise, Grace G. Stewart “ A History of the Medicinal Use of Tobacco.

⁸Peçevi, *Peçevi Tarihi*, c.1,s.352; Hezarfen, *Telhisü’l Beyan*, s.230.

kişinin öldürüldüğü söylenmektedir. Ve burada **tütün** kelimesi ilk defa kullanmış tütmeekten gelen tütün adı bu sırada verilmiştir.⁹

IV. Murad'ın döneminde ise tütüne daha şiddetli yasaklamalar gelmiştir. 1633 yılında Büyük İstanbul yangınının tütün ateşi dolayısıyla çıktığı yönündeki düşünceler tütün yasağının daha sıkı takip edildiği bir dönem başlamıştır. Tütünün kullanımı kaynaklarda şiddetli cezalandırmalara rağmen azalmamıştır. Bununla birlikte tütün konusu İslam fıkında hangi konumda bunu tartışmaya başlamışlardır. Kimi Helal kimi haram kimi de tahrimen mekruh demiştir. Bununla ilgili dayanaklar ortaya koymuşlardır. Bu bir alışkanlıktır bu sebeple konu tartışılrsa da uygulama da hiçbir şey etkili olmamıştır bilgilerine ulaşmaktayız. Sultan IV. Murat tarafından sisteme konan tütün yasağına uymamak, siyaseten katl sebebi sayılmış olsa da insanlar yine devam etmiş hatta döneme ait kaynaklarda şiddetli cezalar bulunmasına rağmen halkın tütün kullanma ısrarı devam etmiş, hatta yasaklar sebebiyle daha da artış görüldüğü nakledilmiştir. Sultan IV. Murat'ın ölümünden sonra yasaklamalar hafiflemiştir. Sultan IV. Mehmet'in tahta çıkmasının ardından, kendisi de tütün tiryakisi olan Şeyhülislam Bahai Efendi'nin vermiş olduğu fetvayla 1649 yılında tütün yasağının kaldırıldığı bilinmektedir.1633 yılında tütün içmesi gerekçesiyle Halep kadılığından azledilen Baha-i Efendi 1649 yılında Şeyhülislam olunca tütüne mubah fetvasını verince tütün yasağını fiilen göz ardı edilmeye başlamıştır. Yasak kalkınca ekimi dikimi ve üretimi artmıştır. 10 bin kişi geçimini bundan temin eder hale gelmiştir. 41 kazada ekiliyor hatta Yenice, Bitlis ve Şemdinan tütünü dünya üzerinde meşhur olmuştur. 1688 yılında devlet tütün ve tütün ürünlerine vergi koymuştur. Bu sebepten ötürü insanlar kaçakçılık faaliyetlerine başlamış ve devlet vergiyi düşürmek durumunda kalmıştır. Tütünün halk eliyle üretimi ve satılması konusunda da değişikliklere gidilmiştir. Bu elzem hale gelmiştir. Yaygınlaşması kullanımının artması vb. gibi hususlar ayrıca tütün meselesinin artık ticarî boyutunun öne çıkmaya başlaması, Osmanlı yöneticilerinin tütün meseleye bakış açısını değiştirmeye başlamıştır ve Padişah II. Süleyman döneminde tütün ekim işlemlerinin devlet denetimine tabi bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla bir ferman duyurulmuştur. Bu sayede tütün bitkisinde hem tarımı hem de ticaret gibi oldukça yüksek miktarda yıllık vergiye sahip olan ve aynı

⁹Ayrıca bk. Goodman, Tobacco in History; literatür ise, Grace G. Stewart "A History of the Medicinal Use of Tobacco., İkinci, (2013).“Tütün Diye Nesne Geldi Cihana” <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=430>.

miktarda da getirisi olan ürünler üretilmeye başlanmıştır. Ancak tütün hakkında yapılan tartışmalar bu yasağın fiili bir şekilde kaldırılmasıyla sona ermemiş; sonraki zamanlarda hatta günümüzde bile bir tartışma konusu olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.¹⁰

1.2. Sigaranın Üretimi, Fabrikalaşması ve Alımı-Satımı Konusunda Değerlendirme

Tütün ekimi ilk kez 1583'te Milas'ta gerçekleştirilmiştir. 1598 yılında İngiliz, Fransız ve Hollandalı tüccarlar, başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere tütün getirmeye başlamışlardır. 1550'lerde Osmanlı topraklarına giriş yapan tütün, 17. yüzyılın ortalarında Makedonya, Marmara ve Ege bölgeleri ile Halep ve Lazkiye'de yaygın bir şekilde ekilmeye başlandı. 19. yüzyılın ikinci yarısında imparatorlukta yaklaşık 150 bin çiftçi, 1 milyon dönüm arazide tütün tarımıyla uğraşıyordu. Selanik, Yenice-i Karasu, İzmir, Lazkiye, Halep, Şam, İskenderiye, Kahire ve Samsun, tütün ticaretinin önde gelen merkezleri haline geldi. 18. yüzyılın başlarında tütüncü esnafı, lonca teşkilatlarıyla örgütlenmeye başladı. 1688'de tütün, gümrük vergisine dâhil edildi ve böylece tütün tarımı ve ticaretinden elde edilen gelirden vergi alınmaya başlandı. Tütün, zamanla büyük bir ekonomik değer kazandı. Bu değer farkında olan Osmanlı yönetimi, ham tütün ithalatını yasakladı ve tütün ürünlerini yüksek oranlarda, yani yüzde 70-75 gibi bir oranla vergilendirdi. Avrupa'da artık 16. Yüzyıl sonlarında ve 17. Yüzyıl başlarında tütün hakkında olumsuz kanaatler yazılmaya başlanmıştır. İngiliz kralı tütün hakkında "Milletler arasında, bizde yerleşmiş olan çok tütün içmek âdetinden başka ahlaki bozan bir şey yoktur. Tütünsüzlüğe tahammül edemeyen insanlarla harpte ne yapılabilir" demiştir. Yine edinilen bilgilere göre Rusya, Danimarka ve İngiltere gibi ülkelerde de yangın çıkmıştır ve tütüne yasaklamalar getirilmiştir. 1642'de Papa VIII. Urbanus, tütün içilmesi aleyhinde emir yayınlatmıştır. Çünkü tütün içmekten dolayı kilisedeki görevliler dini vazifelerini aksatmaktan dolayı önlem almak durumunda kalmışlardır. Fakat ülkemizde olduğu gibi yasaklamalar

¹⁰Ekinci, (2013). "Tütün Diye Nesne Geldi Cihana" <https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=430>.

tütünün kullanılmasına engel olamadı ve Papanın yasağı, 1750'lerde kaldırılmıştır.¹⁹ 19. yüzyılın ortalarında sigara fabrikaları kurulmuştur.¹¹

Osmanlı Devleti, Fransız bir şirketle yapılan anlaşma kapsamında İzmir, İstanbul ve Samsun gibi kentlerde sigara fabrikaları kurmuştur. Bu süreçte Bafra sigarası da öne çıkan bir ürün olmuştur. Bu bağlamda ifade edilmelidir ki Mustafa Kemal Atatürk, sigara içen devlet başkanlarından biri olarak öne çıkmıştır. Bu durum, sigara tüketiminin toplumun çeşitli kesimleri arasında yaygın olduğunu ve devlet tarafından desteklendiğini gösteren bir gösterge olarak kabul edilebilir.¹²

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kurulan hükümet, Kurtuluş Savaşı sırasında sigara ile ilgili anlaşmaları sona erdirmiş ve bunun ardından Tekel kurumunu kurmuştur. Ancak, 1984 yılında yürürlüğe giren bir yasa ile Tekel yabancı sigaraları ithal ederek satışa başlamıştır. 1986 yılında ise devlet tütün tekeline son verilmiştir. 1991 yılında, yabancı sigara firmalarına Türkiye'de fabrika kurma izni verilmiştir ve bu süreçte beş farklı markaya ait sigara fabrikaları Türkiye pazarına girmiştir. Günümüzde ise Türkiye'nin sigara pazarının yaklaşık yüzde 90'ı yabancı markaların kontrolündedir.⁷ Kasım 1996 tarihinde kabul edilen 4207 sayılı Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun ile sigara özendirici reklamlar yasaklanmıştır. 19 Ocak 2008 tarihinde yayımlanan 5727 sayılı Kanun ile ev dışındaki kapalı alanlarda tütün ve tütün ürünlerinin tüketimi yasaklanmıştır. 2009 yılında tam olarak yürürlüğe giren bu yasa ile Türkiye, dumansız hava sahasına dâhil olan üçüncü Avrupa ülkesi olmuştur. 2013 yılından itibaren ise kişisel taşıtlar hariç olmak üzere tüm taşıtlarda sigara içmek yasaklanmıştır.¹³

1.2.1. Sigaranın Tekelleşmesi

Tekel, Bir madde ve işi, tek kişi ya da müesseseye vermeye tek el (inhisar) denir. Tarihte sigaranın tekelleşmesi uzun bir konudur. Önceleri 1872 tarihinde

¹¹ Şahin, Güven ve Taşlıgil, Nuran. "Türkiye'de Tütün (Nicotiana Tabacum L.) Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi Ve Coğrafi Dağılımı" Le Developpement Historique et la Dispersion Geographique de la Cultivation de Tabac en Turquie . Doğu Coğrafya Dergisi, 18(30), s. 73.

¹² Oktar, Tiginçe ve Alan, Mehmet Mübarek (2018), "Reji Şirketi Cibali Tütün Fabrikası İşçi Grevleri (1883-1925)", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 9(20), 2018, s.32.

¹³ Nadir Yurtoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nde tütün tekeli ve sigara fabrikalarının tarihsel gelişimi (1923-1950)". Akademik Tarih ve Düşünce dergisi, s.84.

Mahmut Nedim Paşa'nın (m.1818-1883) sadareti esnasında Osmanlı Devleti'nde tütün adına ilk kez hükümet tekeli teşkil edilmiş, aynı tarihte imzalanan bir sözleşme ile İstanbul'da tütün satmak ve tütün tekeli işi işletmek beş yıl süreyle ve 400.000 altın karşılığında Rum bankerine verilmiştir.¹⁴

Ancak şirketin imtiyazı altı ay sonra feshedilmiş ve Hükümet 10 Kasım 1872 'de tekeli kendi uhdesine alarak *İdare-i İnhisariye-yi Duhân* adıyla bir teşkilat kurup başına da Tütüncü Tahir Efendi'yi getirmişlerdir. 1874 tarihinde "*Duhân Resmi Hakkında Nizamname*" adı verilen ve toplamda sekiz adet ana bölüm ve doksan dört adet maddeden meydana gelen bir kanun hazırlanmıştır. Bu kanunla birlikte tütüne ait üretim süreci ve üretici ile tüccar arasında bulunan ilişki, bunu yanında daha da sistemli bir hale gelip fabrikalaşması, perakende satış ve ihracatı kayıt altına alınırken ekilmesiyle ilgili de serbestleşmeler olmuştur. Ayrıca sigara ait üretim yapılan imalathaneler sınıflandırılıp işyeri sahiplerinden *sarfiyat* resmi ad altında vergi alınmasıyla beraber satışta sunulacak tütün paketlerinde *bandrol* kullanılması yöntemi getirildiğinden, bu yeni dönem *bandrol usulü ile idare* dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu süreç ilk etapta olumlu ilerlerken ve gelir artışı meydana getirirken sonraları başka idarelerle yönetilmeye başlanmış ve zamanla yabancı şirketlerin de araya dâhil olmasıyla tütünden alınan gelirlerin, yabancı şirketlerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ederek elde edilen gelirleri yurt dışına çıkarması, ülkede görülen kaçakçılık olayları, hazineye gelen gelirin giderek azalmasıyla ülke ekonomisinin zarara uğraması ve tütüncülüğün zarar görmesiyle birlikte çiftçilerin haksızlığa uğraması, tütün tarımı ve sanayisini sekteye uğratması sonucu tütün ihracatı adeta durma noktasına getirmesi gibi nedenlerden dolayı tütün tekelinin artık ülke içinde ayrıca desteklenmesinin kanaatini oluşturmuştur.¹⁵

Millî Mücadele yıllarında hazinenin paraya çok fazla ihtiyaç duyduğu bir dönemde tütün gelirlerinden yararlanmak, Milli Hükümetin en önemli hedeflerinden birisi haline gelmiştir. Şehit çocuklarının talim ve terbiyesine tahsis edilmek ve ilmi kurumlar ve sanayide kullanılmak üzere tütüne ek vergiler konularak 1921 yılında da tahsiline devam edilerek genel gelirler kapsamına alınması Milli Hükümet tarafından

¹⁴Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, "Bilim Tarihi 2", Sayı: 48, 2019.

¹⁵Nadir Yurtoğlu, "Türkiye cumhuriyetinde tütün tekeli ve sigara fabrikalarının tarihsel gelişimi (1923-1950)". Akademik Tarih ve Düşünce dergisi, s.84.

kararlaştırılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere 1920’li yıllarda ekonomik iyileştirmeyi sağlamak adına tütünün önemi gündeme gelerek bu doğrultuda politikalar geliştirilmiş ve Atatürk ve diğer devlet ricali tütüne olan yatırımlarını artırmıştır.¹⁶

1.2.2. Türkiye’de Tütün Tekeli

Tütün ihracatının artması yeni yasaların gelmesine sebep olmuştur. Alınan önlemler artmıştır. Gümrükle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Gümrük ve Tekel bakanlığı bu dönemlerde kurulmuş olup yine kaçağcılığı önlemek amacıyla yeni gümrük kanun tasarıları ortaya konulmuştur. Bu süreçte tek tütün değil yüksek dereceli içkilerin tüketimini azaltmak için de tedbirler alınmıştır. Daha düzenli ve disiplinli bir ortam yaratmaya çalışılmıştır. Tütün mamullerinin gelir seyrini incelediğimizde, tarihsel süreci şöyle özetleyebiliriz: Başlangıçta Türkiye'deki tütün işletmeciliği yabancı devletlerin elindeyken, İzmir'de gerçeğleştirilen I. İktisat Kongresi sonrasında tütün işletmeciliği Türk hükümetinin kontrolüne geçmiştir. Bu değişiklik, devlet hazinesine olan katkıyı yılda 5 milyon liradan 18 milyon liraya çıkarmıştır ve bu gelir artışı yıllar içerisinde sürekli olarak büyümüştür. Bu dönemde, markaların tescil edilmesinden sigaranın sarılacağı malzemenin seşimine kadar pek çok alanda uzmanlaşma sağlanmış, en verimli ve ekonomik yöntemler belirlenmiştir. Tütün ihracatının başlamasıyla birlikte, gümrük tarifelerinin ve işleyişinin sıkı bir denetimle gözden geçirilmesi ve tütün mamullerine uygulanan indirimler sayesinde satışlar artmış ve bu durum tütün ihracatını daha da önemli kılmıştır. Ayrıca, tütün üretimine verilen değer de artmıştır.1921 ile 1932 yılları arasında tütün mamullerinden elde edilen gelir 20 milyon lira civarında olup, bu dönemde tütün hâsılatında büyük bir artış gözlemlenmiştir. 1950'li yıllarda bu rakam 83 milyon liraya ulaşmış, sonraki dönemlerde ise gelirden büyük bir yükseliş yaşanmıştır. Ancak, bu yükselişin ardından tütün tekeline yönelik yasal düzenlemeler getirilmiştir.¹⁷

¹⁶ İzzettin AS, "Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam," Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süleyman Özdemir, İstanbul, 2020, s.3.

¹⁷ Nadir Yurtoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti’nde tütün tekeli ve sigara fabrikalarının tarihsel gelişimi (1923-1950)". Akademik Tarih ve Düşünce dergisi, s.100.

1.3. Türkiye’de Sigara Fabrikaları ve Atölyeleri

1.3.1. İstanbul Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası

Kuruluşundan bu yana ülkenin tütün, sigara, pipo, puro ve enfiye ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmalar yapan ve bu doğrultuda ülkemiz adına oldukça önemli bir fabrikadır. 1884 yılında kurulan Fabrika, 1925 senesinde hükümetin eline geçip tekelleşmiştir. Dakikada 1.280 adet sigara imal edebilen makineler olduğu gibi, lüks harman, puro lüks el doldurma ve sandıklama bölümü dışında kalan tüm bölümlerde fabrikaya faaliyetler tamamıyla makineleşmiştir. 1500 kişinin çalıştığı fabrikanın çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktaydı. Fabrikanın çocuk bakımı için kreşi de bulunmakta olup verdiği birçok hizmetle istihdam sayısını yükseltmiş oluyordu. Öyle ki İstanbul tütün fabrikasında ameliyathane, eczane, çocuk doktoru, iç hastalıkları uzmanı gibi yan hizmetler sunan fabrika işçilerine yardımlaşma da üst düzey bir görev alıyordu. Tütün ve sigara fabrikalarında çeşitli hizmetler verilmiştir. Biz en meşhur olan İstanbul Cibali Tütün Fabrikasına değindik diğer fabrikaların ismini vermekle yetineceğiz. Diğerleri ise şunlardır: *İzmir Tütün ve Sigara Fabrikası, Samsun Tütün ve Sigara Fabrikası, Adana Tütün ve Sigara Fabrikası, Urfa, Diyarbakır, Malatya Atölyeleriyle Malatya Tütün ve Sigara Fabrikası, Bitlis Atölyesi ile Bitlis Tütün ve Sigara Fabrikası*. 17. Yüzyıl başlarından itibaren Rumeli’de Kırcaali ve Yenice’de ilk ekiminin başlamasıyla, bu maddenin toplum hayatına hızla girmesinin başlangıcı olmuştur. Her türlü yasaklamalara rağmen özellikle Osmanlı Devleti zamanında, tüketimin artmasıyla beraber üretiminin ticaretinin, ihracatının ve vergi gelirlerinin de artması ve devlet ekonomisine yadsınamayacak ölçüde gelir getirmesi tütünün yaygınlaşmasında önem arz etmektedir. 30 Ekim 1918 tarihinden Millî Mücadele döneminin sona erdiği 1922 yılı Eylül ayına kadar tütünün ülkeye gelir kaynağı temin etmede önemli bir yeri olmuştur. Cumhuriyet ilan edilmeden önce tütünün yabancı reji şirketinden inhisarı, tütünün tekelinin Hükümetçe icraat edilmesi milli ekonomi anlayışı içerisinde önemli bir adım olmuştur. Bunun beraberinde iş olanaklarının artması üretimden imalata kadar on binlerce insana ülkede meşgale alanı açan tütünün, bütçeye ve ekonomiye kalkınma olması bakımından ve de sigara fabrikalarının

bulunduğu beldelerde ekonomik canlılık katması bakımından yaygınlaşması söz konusudur.¹⁸

Sigaranın insan sağlığına zararları görünen o ki, dönemin siyasi ve ekonomik kaygılarının önüne geçememiştir. Sigaranın içindeki maddeler, insan sağlığı kapsamında değerlendirildiği zaman içerisinde birçok zararlı madde bulundurmaktadır. Tütün bitkisinin henüz yeşil haldeyken bazı böceklerle ve haşerelere zarar vermesi de tütün bitkisinin bilinmeyen özelliklerindendir.

1.4. Sigaranın Zararları Hakkında

Sigara içinde tehlikeli maddeleri olan bir alışkanlıktır. İçinde: arsenik (fare zehri), benzin, kadmiyum (akü metali), hidrojen siyanid (gaz odaları zehri), toluen (tiner), amonyak ve propilen glikol olmak üzere 4000'in üzerinde kanserojen ve toksik madde barındırmaktadır. Bu maddeler ciğerlerimizde katran (asfalt) oluşmaktadır. Sigaranın içerisinde bulunan bazı yabancı maddeler insan vücudunun dokularında irritasyon ve bozulmalara sebebiyet vermektedir. Bu bozulmalara ve rahatsızlıklara karşı savunma amaçlı kandan çekimi yapılan hücreler iltihap alanlarından toplanmaktadır. Damarların zaman içerisinde sigaradan dolayı daralmasıyla birlikte tüm dokulara gelen kan ve oksijen miktarında azalmalar görülür. Dokuların beslenememesi durumu hasar bırakmaktadır. Bu durumun en üzücü sonuçlarından birisi, içinde bulunan kanserojen maddelerin en yoğun ve uzun etki ettikleri organlar başta olmak üzere bütün kanser türlerinin oluşma riskini yükselmektedir.¹⁹

Sigaranın kansere sebebiyet vermesinin yanında başka hastalıklara da yol açar. Sigara kalp damar hastalıklarına yakalanma riskini artırır. 1930 yıllarından beri verilen yayınlarda Sigaranın koroner arterlerde spazma ve ateroskleroz denilen damar sertliğine yol açtığı bildirilmiştir ve bu hastalığın olduğu yaşlıların yüzde 60'ı, gençlerde ise yüzde 93'ünün sigara içtiği tespit edilmiştir.²⁰

¹⁸ Aydın, M., Kaya, P. H. & Karaçor, Z. (2019). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Özelleştirme Faaliyetlerine Örnek Olarak Reji Tütün İdaresi", Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (3) , 18-28.

¹⁹ <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/sigara-ve-zararlari>.

²⁰ Nail Erhan ve diğerleri, "Sigara ve İnsan Sağlığı", İslami İlimler Araştırma Vakfı, (İstanbul 1993), s.7-12.

Sigara dumanının içindeki karbon monoksitin damarın iç yüzünde hasar meydana getirdiği de söylenmektedir. Bununla beraber sigara, solunum sistemine de zarar vermektedir.

Ağız boşluğu, gırtlak ve nefes borularına zarar vermektedir. Sigara içen insanlarda ağız hastalıkları da görülmektedir. Ağızda çıkan hastalıklar şu isimlerle bilinmektedir; kılı dil, nikotin stomatiti, loköplaki, kronik larenjit, dudak ve gırtlak kanseri. Dudak ve gırtlak kanserinin ise başlıca sebebi sigara olarak öngörülmektedir. Bununla birlikte akciğerlere de zararları vardır. Akciğerlere olan zararları ise en tabii sonucudur. Çünkü sigara içilirken ağız ve akciğerler aktif olarak etkilenirler. Sigara ateşten oluşur diyebiliriz. Sigara dumanı tütün yapraklarının yanması sonucu oluşur. Bu duman 2000'den fazla zararlı maddeler içerir. Bu dumanın içinde yüzde 92 gaz, yüzde 8 parçacık vardır. En zararlıları ise katran ve nikotindir. Sigara partikülleri ve gazları, küçük hava yolları ve hava keseciklerinde birikerek şimik ve iritan etki yaparlar ve böylelikle sigaranın akciğerlerden temizlenmesi daha uzun sürer ve solunum yolları tarafından emilip orda çökme yapar.²¹

1.4.1. Sigaranın Sağlığın Yanında Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Zararları

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) dünyadaki en büyük sağlık sorununun sigaradan kaynaklı olduğunu, her yıl 4 milyon civarında insanın sigaradan dolayı hayatını kaybettiğini ve bu şekilde devam edilip gereken önlemler alınmazsa bu sayının, önümüzdeki 20 yılda 10 milyona kadar artış gösterebileceğini bildirmiştir.²²

Sigara, sadece sigara içen kişiyi değil yanında bulunan kişileri de olumsuz olarak etkiler. Sigara dumanına maruz kalan kimselere pasif içici denilmektedir. Sigara dumanı pasif içiciler için zararlıdır. Pasif içiciler, sigara içen kişilerin yanında bulunduğu esnada 3.700 çeşit zehirli kimyasal gazdan zarar görmektedir. Geriye kalan kısmı da kanserojen benzopyrene ve formaldehide gazlarıdır. Sigara dumanına ne kadar çok maruz kalırsak, kalp krizi geçirme ve akciğer kanseri olma riskimiz de o

²¹ Nail Erhan ve diğerleri, a.g.e. s.13-20.

²² Gülsüm İncekaya, Küresel tütüne bağlı ölümlerin önümüzdeki 8 yılda iki katına çıkacağı tahmin ediliyor, Gülsüm İncekaya | 08.02.2022.

oranda artar. Gebelikte sigara içen kadınların bebekleri zayıf kalmaktadır. Sigara içmeyen annelerin bebeklerine oranla yüzde 10-15 civarı kadar eksik kilolu doğmaktadırlar. Sigara içen kişilerde bağırsak sağlığı da olumsuz yönde etkilenmekte ve bu gebeliğin kalitesini de düşürmektedir. Ayrıca Ebeveynleri sigara içen çocukların astım, üst ve alt solunum yolu enfeksiyonları (bronşit, zatürre) riski artmaktadır. İstatistiklere göre inceleme yapıldığı zaman, hamilelik esnasında sigara içen annelerin düşük yapma ve ölü doğum yapma oranı içmeyenlere göre yüzde 50 daha fazladır ve bu sebepten ötürü de özellikle hamile annelerin sigarayı bırakması gereklidir. Gebelikten 4 ay önce sigarayı bırakmak riski ortadan kaldırabilir.²³

Sigaranın en çok aile bireylerine ve çocuklara zarar verdiği ve bu anlamda en çok çalışmanın aile ve çocuklar üzerinde olduğunu görüyoruz.²⁴ Türkiye dünya üzerinde ‘bir halk sağlığı problemi olan tütün ürünleri’ kullanımında birinci sıradadır. “Dünya bankası verilerine göre her yıl tütünün yol açtığı ekonomik zarar 200 milyar dolardır”.²⁵

Her yıl yaklaşık olarak 5 milyon civarında insan sigara sebebiyle hayatını kaybetmektedir. Bu da tüm dünyaya genelleme yapıldığı zaman yaklaşık olarak 8 saniyede 1 kişiye denk gelmektedir. Bu sayılar aynı şekilde bizim ülkemize uyarlandığı zaman Türkiye’de her yıl en aşağı 100 bin kişinin hayatı tütün ve tütün ürünleri kapsamında zarar görmektedir. Sigara gözüktüğü gibi bireysel yani doğrudan kişinin sağlığını tehdit etmekten öte toplumu ciddi bir ekonomik girdaba sokan bir faktördür. Sigara kullanan birey, tüketim maliyeti, yoksunluğun yol açtığı maliyet, kazalar, iş gücü kaybı zamanı kalitesizleştirme gibi olumsuzluklara sebep olur ve maddi kayıpların bir sebebidir. Türkiye’de yıllık olarak tahmini bir sayı vermek gerekirse akciğer kanserine yakalanan insan sayısı 40.000 civarındadır. Bu veriler ışığında akciğer kanserine yakalanan hastaların Türkiye’ye yıllık maliyetleri ise 400 milyon dolar civarında olacağı hesaplanabilir. Diğer harcamalar (hastanın cebinden

²³ <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/sigara-ve-zararlari>.

²⁴ Sibel Şahbaz,” Sigara İçmeye Başlamadan Önceki Çevresel Tütün Dumanı Maruziyeti, Sigara İçme ve Demografik Özelliklerin Sigara Bırakma Tedavilerine Etkileri”, İstanbul, s. 3.

²⁵Emel Başol, Songül Can,”Tütün Tüketiminin Ekonomik Etkileri ve Tütün Kontrol Politikaları Üzerine bir İnceleme”, İstanbul, s. 67.

yaptığı harcamalar, üretim kaybı, erken ölümün maliyeti, vb.) da buna katıldığında bu orandan daha fazla harcama yapılmış olacaktır.”²⁶

Türkiye’de gençlerin 11-18 yaşları arasında sigaraya başladığı çalışmalarda belirtilmektedir. Bu da çevresel anlamda ve sosyal anlamda kötü örneklik teşkil ediyor. Bu konuya kısa bir parantez açacak olursak eğer, ebeveynlerin parklarda, evlerde, bahçelerde, sokaklarda, iş yerlerinde, arabalarda ve sosyal ortam diyebileceğimiz tüm ortamlarda sigara içmeleri toplumu ahlaken kötüye sevk etmekte ve aynı zamanda kötü alışkanlıklar kapsamında kötü örneklik teşkil etmektedir. “Çocuklar görür Çocuklar yapar” sözünü burada önemli bir noktaya işaret etmesi bakımından dikkate alınmalıdır. ABD’de tütün ürünlerinin sağlığa ve ekonomiye olan zararını kapatmak için sigara paketlerine bu bedel yansıtılmış. Sigara hakkında yapılan reklam maliyetlerinin bile hesaplandığını ve bunun ekonomiye olan olumsuz etkisini de araştırmalar söylemektedir. Tütün ürünlerinin Türkiye’ye verdiği zararın ise 8-10 milyar dolar olduğu hesaplanmaktadır. Tütünün üretiminin de yapıldığı ülkemizde Sigarayı bırakmanın ülke ekonomisini kötüye götürmeyeceğinin altını çizmek ve bunun nedenlerinin halka bildirilmesi gerekmektedir.²⁷

Sonuç olarak; sigaranın çok büyük bir ekonomik kayba sebep olduğunu bilinmektedir. Sağlığı kötü etkilemesi yanında sağlık masraflarının artmasına ve ekonomide iş gücü kaybına da neden olmaktadır. Para israfını da beraberinde getirmesi ve bu sayılan maddelerin hepsi birden ele alınacak olunursa caydırıcılığı arttırmak amacıyla sigara üzerinden alınan vergilerin yüksek oranlara çıkarılması iyi bir yöntem olabilir. Sigaranın özellikle aile ekonomisi üzerinde verdiği zararları düşünecek olursak konulacak olan vergiler ekonomik açığın kapatılmasında etkin rol oynayabilir.

1.5. Sigara Alışkanlığı ve Sigara Bağımlılığı

Sigara, günümüzde birçok genç tarafından kullanılan ve aynı içkide olduğu gibi bağımlılık evresine ulaştırıp kullanan kişilerde ciddi sorunlar oluşturabilecek bir zarara

²⁶ Emel Başol, Songül Can, ”Tütün Tüketiminin Ekonomik Etkileri ve Tütün Kontrol Politikaları Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul, s. 5.

²⁷ Sibel Şahbaz, ” Sigara İçmeye Başlamadan Önceki Çevresel Tütün Dumanı Maruziyeti, Sigara İçme ve Demografik Özelliklerin Sigara Bırakma Tedavilerine Etkileri”, İstanbul, s. 3.

sahip olan maddedir. İnsanoğlunun oldukça uzun bir zamandan bu yana kullandığı ve muhtemelen de dünyanın sonuna kadar da kullanılmaya devam edecektir. Özellikle günümüzde stres seviyesinin artmasından ötürü insanlarda sigara kullanımı artmaya devam etmektedir. Sürekli olarak sigara kullanan ya da dolaylı yoldan maruz kalan birçok insanda bu durum bağımlılık evresine ulaşabilmektedir.²⁸

Günümüzde sigara kullanımından kaynaklı ölümlerin sayısı bir hayli artmıştır. Günümüzde dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu sigara kullanmaktadır. Pasif içici ya da normal içici fark etmeksizin sigaranın gerçekten oldukça zararlı bir alışkanlık olduğu hakkında toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. 2000’li yılların başında sigaraya başlama yaşı 11 yaş ve üzerine denk gelirken günümüzde bu yaş 8’li yaşlara kadar düşmüştür. Lise yıllarına denk gelen ergenlik dönemlerinde sigaraya başlamayan kişilerin daha sonrasında çok nadiren sigaraya başladığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda anne ve babası çalışan ve eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının sigaraya başlamadığı; ancak anne ve babası eğitim almamış olan ebeveynlerin çocuklarının sigaraya çok yüksek ihtimalle başladığı görülmektedir.²⁹

Sigara, içeriğinde bulunan bazı maddelerden ötürü ciddi anlamda bir bağımlılık oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Dünya Sağlık Örgütüne göre sigara bağımlılığı ve alışkanlığı oluşturan durum “Günde bir sigara içmek” şeklinde karşılanmıştır. Birçok hastalığın yanında içen kişilerin vücudunda ciddi anlamda rahatsızlıklara yol açan sigara yüzünden dünyada birçok insan hayatını kaybetmektedir. Günümüzde sigaraya başlama yaşının da ne denli düştüğünü göz önüne alırsak, 18 yaşında altında sigaraya başlama oranı genç nesilde yüzde 80 gibi oldukça yüksek bir yüzdeye denk gelmektedir.³⁰

Sigara bağımlılığını teşvik eden en önemli sebeplerden bir tanesi ise kuşkusuz sigara satan şirketlerdir. Bu doğrultuda daha fazla kar elde edebilmek amacıyla sigara satışlarını artırmak isteyen bu şirketler, hem sigaraların içerisinde bağımlılık artırıcı maddeler koymakta hem de pazarlama stratejilerini iyi bir şekilde uygulamaktadırlar. Mesela, sigaralar üzerinde kullanılan en önemli reklamlardan bir tanesi, sigaranın kilo

²⁸Özer M, “Sigara Alışkanlığı”, Aile ve Toplum Dergisi, Yıl:5, Cilt:2, Sayı:6, Ekim – Aralık 2003, s.7.

²⁹Kasatura İbrahim, *Gençlik ve Bağımlılık*, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1998. s. 9.

³⁰Akdeniz Ethem, “Sigara Bağımlılığı Sağlığa Etkileri ve Sigara Bıraktırmada Kullanılan Transteorik Model”, Cilt 2, Sayı 3, s. 11–25.

verdirmek ya da kilo aldirmamak gibi bir özelliği bulunmasıdır. Hâlbuki bunun bilimsel olarak bir kanıtı bulunmamaktadır. Halk arasında inanılmaz afişe olmuş bir düşünce olan bu fikriyat, acilen değişmesi gereken hususların başında yer almaktadır.³¹

Sigara alışkanlığının/ bağımlılığının iki temel durumu bulunmaktadır. Bunlar, fiziksel bağımlılık ve psikolojik bağımlılıktır. Fiziksel bağımlılık, halk arasında “Dudak Tiryakisi” kavramıyla tanınmaktadır. Ancak bunun dışında bazı kişilerde vücudun uzun zamandan bu yana nikotine alışmış olmasından kaynaklı olarak sigaradan uzaklaştığı zamanlarda daha kötü sağlık problemleri yaşamaktadır. Bunun yanında psikolojik bağımlılık durumu ise kişinin kendisini yalnızca sigara içerken rahat hissetmesi ve bundan kaynaklı olarak da sürekli olarak kendisini içten içe koşullanmaya devam etmesiyle alakalı bir durumdur. Çay, kahve ya da yemek sonrası içilen; öğretmenlerin her teneffüs zilinde hemen sigaraya sarılması gibi birçok örnek bu noktada psikolojik bağımlılık olarak görülebilmektedir.³²

1.5.1. Gençlerin Sigara İçme Sebepleri

Günümüz gençlerinde, sigara içme konusunda eskiye nazaran çok daha büyük bir artış görülmektedir. Bu artışın ise birden çok sebebi bulunmaktadır. Sebepler aşağıdaki gibidir:³³

- Sigara içilen ortamlarda çok daha kolay bir şekilde iletişim kurulması,
- Sigara içildiği zaman ergenlik sorunlarıyla uğraşan gencin kendisini rahat hissediyor olması,
- Çevresel faktörlerin etkisi altında kalınması,
- Arkadaşları tarafından sigara içmediği için ortamlardan dışlanması korkusu,
- Arkadaşları tarafından kabul edilme isteği,
- Ergenlik çağında bulunan gencin dikkat çekme isteği,
- Psikolojisini olumlu anlamda etkilediğini düşünüyor olması,

³¹Fowles J, Shusterman D, *Cigarette Science: Addiction By Design*, Oxford University Press, 2004, p. 176.

³²Ögel K, *Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme*, İstanbul: Yeniden Yayınları, 2010, s. 7-9.

³³ Özer, “Sigara Alışkanlığı”, s. 5.

Bu isteklerin tamamı gençler arasında günümüzde sigaranın yaygın olmasının en önemli sebepleridir.

Gençler arasında yaygın olan sigara, temelinde üç önemli faktör sebebiyle tercih edilmektedir.

- **Toplumsal Baskı:** Belli bir yaş seviyesine ulaşmış olan ki bu özellikle lise çağlarına denk gelmektedir, ergenlerin çoğunlukla toplumsal baskılar sebebiyle sigaraya başladığı görülmektedir. Özellikle toplumsal baskı kavramının içerisine dâhil olan en önemli husus “özenti” olgusudur. Yetişkin insanlara özenilmesi sonucu kendilerini onlar gibi hissetmek isteyen gençler sigaraya başlamaktadırlar.
- **Sigaraya Karşı Hazır Bulunuşluk:** Bu faktör ise tamamen aile ile alakalıdır. Sürekli olarak aile içerisinde sigaranın yararlarını konuşulduğu bir ortamda büyüyen çocuk bu noktada potansiyel bir içici olarak büyümeye başlayacaktır. Özellikle ailelerin bu noktada yaptığı en büyük hatalardan bir tanesi çocukların önünde sigara içmeleridir. Çocukların önünde sigara içilmesi sonucunda sigaraya olan özenti seviyesi artış göstermektedir.
- **Karakter Farklılıkları:** Sigara içmeyen ve sigara içen bireyler arasında bariz bir karakter farkı bulunmaktadır. Herhangi bir durumu reddetme ya da sigara içilen ortamdaki ayrılma gibi faaliyetleri rahatlıkla gerçekleştirebilen sigara içmeyenlerin aksine sigara içenler bu faaliyetleri gerçekleştirmekte oldukça zorlanmaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmaların sonuçlarına göre sigara içen kişilerin büyük bir çoğunluğu stresle baş etme konusunda zayıf insanlardır.³⁴

1.6. Bazı Gelişim Dönemlerine Göre Sigara Kullanımları

Sigara kullanımı insanın hayatına her dönemde girebilme ihtimali olan bir unsurdur. Ancak bunun erken safhalarda kontrol altına alınması ve tamamen bırakılması gereken bazı gruplardan bulunmaktadır.

³⁴Mayo Clinic, 3. Cilt, Hürriyet Gazetesi Yayınları, 1995, s. 954 – 970.

Günümüzdeki en yaygın madde bağımlılıklarından bir tanesi haline gelmiş olan sigara, kullanan herkes için ciddi anlamda sorun teşkil ediyor olsa da bazı kişiler açısından kullanımı çok daha tehlikeli sonuçlara yol açabilmektedir.³⁵

1.6.1. Gebelerde Sigara Kullanımı

Anne adayı olan kadınların sigaradan uzak durmaları uzmanlar tarafından kesin bir şekilde söylenmektedir. Çünkü anne karnında gelişimini sürdüren bebeğin plasenta aracılığıyla sigaranın içerisinde bulunan bütün zararlı maddeleri kendi vücuduna da aldığı bilinmektedir. Bu durum da henüz anne karnındaki ilk haftalarda geri dönülemeyen hasarlara yol açma ihtimali var olan bir durumdur. Yapılan bazı araştırmalar anne karnında sigaraya maruz kalan çocukların anne karnındaki fiziksel gelişimlerini tam olarak tamamlayamadıklarını ortaya çıkarmıştır. Sigara kullanan annelerin çocuklarında diğer sağlıklı çocuklardan yaklaşık olarak 100 ila 377 gram arasında değişen bir zayıflık bulunmaktadır. Bu durumların yanında yapılan bazı araştırmalarda çocuğun hem fetal gelişim açısından geride kaldığı bunlar yanında: dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, depresyon, anksiyete ve göz rahatsızlıkları gibi birçok rahatsızlık ortaya çıkmaktadır.³⁶

1.6.2. Ergenlerde Sigara Kullanımı

Ergenlik dönemi, bir genç açısından çocukluk döneminden sıyrılmaya başlayıp yetişkinliğe geçiş yaptığı bir dönemdir. Hem psikolojik hem de fizyolojik değişimlerin yaşandığı bu süreç, araştırmalara göre kişinin sigaraya başlaması için en uygun dönem olarak düşünülmektedir. Bu doğrultuda gençleri en çok etkileyen unsurun ise kuşkusuz çevre ve arkadaş baskısı ya da özentilik gibi kavramlar olduğu bilinmektedir. Bu hususta merak faktörünün de oldukça önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir.³⁷

³⁵Akdeniz E, “Sigara Bağımlılığı Sağlığa Etkileri ve Sigara Bıraktırmada Kullanılan Transteorik Model”, Cilt 2, Sayı 3, 2016, s. 11 – 15.

³⁶Marakoğlu K, Sezer RE, “Sivas’ta Gebelikte Sigara Kullanımı”, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25, 4, 2003, s. 157–164.

³⁷Simkin DR, “Adolescent Substance Use Disordersand Comorbidity”, Pediatric Clinic of North America, 49, 2, 2002, s. 463–477.

Lisede bulunan yani ergenlik döneminin en yüksek seviyesinin yaşandığı devirlerdeki gençler arasında yapılan bir araştırmaya göre sigara ve alkol kullanım oranlarının eskiye nazaran oldukça fazla arttığı görülmektedir. Ergenlik döneminde bulunan gençler arasında yaklaşık yüzde 35’lik bir kesim sigara tüketmektedir. Günümüzde bu oran çok daha fazla artmıştır. Yalnızlık, aile sorunları, okul sorunları ve yetişkin bir insan haline geldiğini amaçlama mantığından ötürü sigaraya başlanılmaktadır.³⁸

1.6.3. Yetişkinlerde Sigara Kullanımı

Yetişkinler arasında da oldukça fazla kullanılan bir madde olan sigarayı dünya genelinin yüzde 30’una yakın bir kısmı kullanmaktadır. En yüksek bölge yüzde 30’la Avrupa, en düşük oranlı bölge ise yüzde 12 ile Afrika olarak dikkat çekmektedir. 1980’li yıllarda sigara içme oranı erkeklerde kadınlara göre 5 kat fazlaydı. Fakat çağın ilerlemesi ile birlikte yetişkin vasfı altında sigara içenlerin sayısı artmaya başladı ve bu ekibe kadın içicilerinde dâhil olması kaçınılmaz olmuştur. Kendi maddi imkânlarını eline alan kadınların sigaraya ulaşabilmesi ise oldukça kolay bir hal aldı. Az gelişmiş ülkelerde oldukça fazla tüketilen sigara, Türkiye’de yaşayan erkeklerin yüzde 43,8’inin tükettiği bir madde olarak dikkat çekmektedir. Türkiye’de yaşayan kadınlar arasında ise bu oran yüzde 29,3’ tür.Dünya Sağlık Örgütünün açıklamış olduğu dünya genelindeki sigara içme verilerine göre ise yaşayan yetişkin erkeklerin yüzde 40 civarı sigara kullanmaktadır. Bunun yanında dünya genelinde kadınların sigara kullanma oranı ise Türkiye’ye oranla daha düşüktür. Oran ise yüzde 12 civarındadır. Sigaranın bu kadar fazla kullanılmasında reklam şirketlerinin de oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Gelişmiş ya da gelişmemiş ülkeler fark etmeksizin her fırsatta reklam unsurunu ön plana çıkartan şirketler bu sayede sigaranın kullanım sayısının artmasına sebebiyet vermektedir.³⁹

³⁸ Ayçiçek A, “Eskişehir İlince Hastaneye Başvuran Adolesan ve Anne – Babaların Sigara Kullanma Alışkanlıkları”, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 57, 4, 2014, s. 6.

³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı(TCSB) Havanı Kori Dumansız Hava Sahası, <http://www.havanikori.org.tr/>.

1.7. Sigarayı Bırakmanın Sağlık Açısından Faydaları

Son yıllarda sigarayı bırakma açısından birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri “Alo 171 Sigara Bıraktırma Hattı”dır. Bu doğrultuda izlenen politika sigara bırakmanın ne kadar erken olursa o denli faydalı olacağı yönündedir. Bu sebepten ötürü birçok kamu spotu vb. çekilmektedir. Yararlı olan herhangi bir sigara bulunmamaktadır. Herhangi bir şekilde tütün dumanına maruz kalmak ciğerlere zarar verebilmektedir. Ancak sigara ne kadar hasar verirse versin, sigarayı bırakmak tüm bu hasarların iyileşmesi adına vücuda fırsat tanıyacaktır. Sürekli olarak içmek ile arada sırada içmek arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Arada sırada içen ya da günde 1 – 2 sigara içen birisi bile akciğer kanserine yakalanma tehlikesi bulunmaktadır. Her ne kadar sigaranın kullanıldığı gün, ay ve yıl sayısı önemli olsa da az kullanım ile çok arasında risk olarak benzer hastalık riskleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda araştırmalar gösteriyor ki sigara tek başına hastalıklara sebebiyet vermese de birçok farklı hastalığa altyapı hazırlamaktadır.⁴⁰

1.8. Sigara Dumanındaki Maddeler

Sigara dumanı gaz ve parçacık şeklinde iki kısımdan oluşmaktadır. Gaz kısmında toplamda 500 adet uçucu madde yer almaktadır ve çıkan dumanın yüzde 95’i gaz kısmında bulunmaktadır. İçerisinde nikotin, arsenik, katran, hidrojen siyanür, karbonmonoksit, metan ve formaldehit gibi oldukça zararlı maddeler bulunmaktadır.⁴¹

Sigara dumanı içerisinde yer alan maddelerden en tehlikelisi ise kansere sebebiyet veren ve oldukça zehirli bir madde olan “Benzopyren”dir. 1000 sigara dumanının içerisinde 16 mikrogram bulunan bu madde direkt olarak kansere sebebiyet veren madde olarak bilinmektedir. Bunun yanında ise sigara içerisinde bulunan katran ise normal bir katranın verdiği zarardan 40 kat daha çok zarar verdiği ve kanser riskini artırdığı bilinmektedir. Bu maddeler dışında sigaranın asıl maddesi ise nikotindir. Nikotin, tıpta yeri kesinlikle olmayan bir maddedir. Uçucu bir yağ olan bu madde, insan vücuduna oldukça zararlıdır. Hayvanlar üzerinde yapılmış bazı deneylerde

⁴⁰ Ayçiçek A, “Eskişehir İlince Hastaneye Başvuran Adolesan ve Anne – Babaların Sigara Kullanma Alışkanlıkları”, s. 3.

⁴¹ Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı(TBM) Alan Kitaplığı Dizisi 8, Sigara Vücudun Düşmanı, <http://www.tbm.org.tr/>.

hayvanların nikotinden ciddi anlamda etkilendiği görülmektedir. Bağımlılığı artıran bir özelliğe sahip olan nikotin, özellikle kalp, akciğer, karaciğer ve böbrekler üzerinde olumsuz tesiri olan bir yapıya sahiptir. Yapılan bazı araştırmalar da ise çocuk emzirme döneminde olup sigara kullanan kadınların sütünde 0,16 miligramlık bir nikotin saptanmıştır. Bu nikotin seviyesi ufak bir seviye olsa dahi çocuğun nikotin bağımlılığını artıracak ve ergenlik çağına girdiği zaman sigaraya başlama ihtimalini artıracaktır. Nikotinin vücuda diğer etkileri el ve ayakların sürekli olarak soğuk oluşu, zayıflama ve sürekli tansiyon yüksekliği gibi sorunlara yol açmaktadır.⁴²

1.9. Sigaranın Etkileri

Sigara içilmesi ciddi anlamda büyük hastalıklara sebebiyet vermektedir. Ancak hastalıkların bir de oluşumu yani ortaya çıkan etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler ise hem sigara içildiği esnada hem de uzun süreli kullanımlarda ortaya çıkmaktadır.

1.9.1. Sigara İçildiği Esnada Ortaya Çıkan Etkiler

Sigara içildiği esnada ortaya çıkan etkiler aşağıdaki gibidir:⁴³

- Kalp atışlarının normalden daha hızlı hale gelmesi
- Damarlar üzerindeki baskının artması
- Midenin normalden fazla asit üretmesi
- Böbreklerin idrar kanallarına yeteri kadar idrar göndermemeye başlaması
- Beynin ilk etapta hızlı çalışması ancak daha sonrasında sinir sistemiyle birlikte bir çöküş içerisine girmesi
- İştahsızlık
- Tat alma ile koku alma duyularında zayıflamaların meydana gelmesi
- El ve ayak parmaklarında kan akışının yavaşlaması sonucu soğukluk hissedilmesi
- Dişlerin ve diş etlerinin çürüyerek hasar alması ve sararması

⁴²Yeğin MM, Ağbaş A, Yeğin AH, “Sigara Dumanı Biyokimyası”, Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni, 17, 1985, s. 661 – 671.

⁴³Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı(TBM) Alan Kitaplığı Dizisi 8, Sigara Vücudun Düşmanı, <http://www.tbm.org.tr/>.

- Baş dönmesi ve gözlerin sararıp sulanması

1.9.2. Uzun Süreli Sigara Kullanımından Kaynaklı Olarak Ortaya Çıkan Etkiler

Sigaranın uzun yıllar kullanılması sonucunda bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların çoğu kalıcı bir hale gelse de sigaranın geç olmadan bırakılması ki asla geç değildir, durumunda düzgün bir tedavi yöntemiyle giderilebilecek sorunlar olarak değerlendirilmektedir. Uzun sürede insan vücudunda oluşabilecek sorunlar aşağıda listelenmiştir:⁴⁴

- Çok sık bir şekilde nefes kesilmeleri yaşamak ve sürekli olarak öksürmek
- Dişlerde sarı lekelerin artması ya da bu lekelerin siyah hale dönüşmesi
- Cildin kuruması sonucunda oldukça kırılgan bir görünüme sahip olması ve sebepten ötürü de daha yaşlı görünmek
- Kadın ya da erkek fark etmeksizin kısırlık riskinin artması
- Kemiklerin kırılma ihtimalinin artması
- Saçlarda dökülmeler görülmesi ya da kellik riskinin eskisinden çok daha fazla bir hale gelmesi
- Vitamin kayıplarından ötürü tırnaklarda sararmaların ortaya çıkması
- Uzun süre yüksek nikotin tüketilmesinden dolayı vücutta zehir etkisine dayalı olarak kusma, titreme ya da sarılmalar gibi bazı durumların ortaya çıkması

1.10. Tütün Ürünleri Geliştirme Programı Kapsamında Ortaya Çıkan MPOWER Stratejisi

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) kapsamında 2003 tarihinde ortaya konan ve tütün ürünleriyle ilgili ilkeleri ortaya koyan bir stratejidir. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)’ni baz alarak ortaya konan ve Avrupa Birliği dâhil olmak üzere toplamda 180 ülke tarafından imzalanan önemli bir antlaşmadır. TÇKS için en önemli husus insanları sigaradan soğutmak ve bu doğrultuda sigaraya yönelik talebi

⁴⁴ Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı(TBM) Alan Kitaplığı Dizisi 8, Sigara Vücudun Düşmanı, <http://www.tbm.org.tr/>.

azaltmaktır. TKÇS ilkelerinden 5 yıl sonrayani 2008 yılında DSÖ’nün yayınlamış olduğuve MPOWER (Monitor/İzle, Protect/Koru, Offer/Öner, Warn/Uyar, Enforce/Yasakla, Raise/Vergilendir) adı verilen bir strateji ortaya atılmıştır. Antlaşmayı imzalayan tüm ülkelerde de bu stratejinin uygulanması istenmiştir.⁴⁵

⁴⁵ Çalışkan S, Metintaş S, “Dünyada Tütün Kontrol Uygulamalarının Küresel Ölçekte Değerlendirilmesi”, Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 2018, s. 32 – 41.

2. SİGARANIN İSLAM HUKUKU AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Sigara Üzerinde Son Dönem Fıkıh Araştırmacılarının Yaklaşımları

Sigaranın daha sık kullanılması, ulaşılabilirliği, taşınma kolaylığı, çoğu yerde içiminin kolay olması vb. durumlardan dolayı onu diğer zararlı alışkanlıklara nispetle daha yaygın kılmıştır. Günlük hayatta sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Fakat burada sigarayı geçmiş dönemlerde kullanılan tütün ve duhân konusundan ayırarak sadece son dönem İslam hukuku araştırmacılarının yorumlarına yer vermek istiyoruz.

Sigara, insanların birbirinden arkadaş ve iş ortamında etkilenmesi ve birbirlerine sigara ikram etmesi, sigarayı teklif etmesi, psikolojik bunalım ve boşlukların artması vb. sebepler kişileri sigaraya iten etmenlerden olmuştur. Sigara da görüldüğünden daha zararlı bir bağımlılık maddesi olduğu için ve tüketimi de bir hayli arttığı için biz de günümüz insanının bu konuya yaklaşımını incelemek istedik. Bu konu da oldukça gündemde olması gereken bir fıkıh konusudur.

Hayrettin Karaman'ın sigara hakkındaki yaklaşımını dolaylı anlatımla ifade edersek; Karaman, sigaranın zararlı olduğunu, israf olduğunu, Peygamber Efendimizin sünnetine aykırı olduğunu ve ailenin nafakasından kesinti anlamına geldiğini belirtir. Sigaranın, içen kişinin sağlığına ve yanında bulunanların sağlık ve rahatına zarar verdiğini Karaman vurgulamaktadır. Karaman, Peygamber Efendimizin "Ne doğrudan ne de karşılıklı olarak zarar söz konusu olmamalıdır." sözünü hatırlatarak, başkalarına ya da insanın kendisine zarar vermenin yasaklandığını belirtmektedir. Ayrıca, Karaman'ın dikkat çektiği bir diğer nokta ise Allah'ın "kendi kendinizi tehlikeye atmayın..." ve "kendi kendinizi öldürmeyin..." emirleridir. Karaman, malın faydasız bir şekilde harcanmasının israf olduğunu ve bu durumun "Yiyiniz, içiniz ancak israf etmeyiniz!" ayeti ve "Peygamber malın boşu boşuna harcanmasını yasaklamıştır." hadisi ile haram olduğunu belirtmektedir. Karaman'a göre, kocaların, babaların ve ihtiyaç sahibi akrabalarına bakmakla yükümlü olan erkeklerin, onların ihtiyaçlarını (yiyecek, giyecek, konaklama, tedavi vs.) karşılaması gerekmektedir. Bu ihtiyaçları karşılamak yerine sigara için para harcamanın haram olduğunu vurgulamaktadır. Son

olarak, Karaman, sigaranın herhangi bir sebep için içilmesinin haram olduğunu, bu sebeplerin bulunmadığı durumlarda ise sigaranın mekruh kabul edildiğini ifade etmektedir. Her iki durumda da, sigaranın kesinlikle içilmemesi ve hemen bırakılması gerektiğini belirtmektedir. Karaman'a göre, nargile ve enfiye gibi benzer alışkanlıklar da sigara ile aynı hükme tabidir.⁴⁶

Araştırmacı Yazar **Halil Gönenç**'in sigara hakkındaki görüşlerini ifade edersek; Gönenç, sigaranın veya tütünün Peygamberimizin dönemi veya müçtehitlerin döneminde olmadığını, bu yüzden bu konuda herhangi bir ayet, hadis veya müçtehit sözü bulunmadığını ifade etmektedir. Ayrıca, Gönenç'e göre, sigaranın ne olduğunu anlamak ve açıklamak için Kuran'ın ve sünnetin rehberliği altında bir çaba sarf edilmelidir. Gönenç, aynı zamanda afyon gibi uyuşturucu maddelerin de o dönemlerde bilinmediğini, fakat İslam'ın sarhoş eden ve akıl kapasitesini düşüren şarap gibi içecekleri yasakladığını ve bu mantıktan yola çıkarak vücut üzerinde benzer etkileri olan afyon gibi maddeleri de yasakladığını belirtir. Gönenç'in söylediklerine göre, sigara piyasaya sürüldüğü ve hızla yayıldığı zaman, İslam bilginleri sigaranın hükmünü belirlemek için araştırmalar yapmışlardır. Gönenç, bu konuda kesin bir birlik sağlanamamış olsa da, sigaranın mubah olduğu sonucuna varıldığını belirtir. Ayrıca, Gönenç'e göre, bazı Şafii âlimler, "Eğer bir kadın sigara bağımlıysa, kocası hem nafakayı hem de sigara parasını ödemek zorundadır." şeklinde görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak, Gönenç'e göre, eğer sigara içmek bir kişi için zararlıysa veya içen kişi fakir ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamak yerine sigara veya tütüne para harcıyorsa, sigara içmenin haram olduğunda İslam dini açısından hiçbir şüphe yoktur.⁴⁷ Gönenç, burada bir kıyastan söz etmiştir. Sigara kati bir nâsta yoksa bile hüküm verilebilir. Çünkü Allah-u Teâlâ insana hem üstün bir yetenek hem de bir anlama kabiliyeti vermiştir. Hayat da boşluk kabul etmez. Bizlere düşen aklımızı ve mantığımızı kullanıp bir çıkarımda bulunmaktır.

Süleyman Uludağ'ın sigara ve benzeri tütün içerikli maddeler hakkındaki görüşlerini ifade edersek; Uludağ, sigara, nargile gibi tütün içerikli maddelerin İslam'daki hükmünün, zaruriyât (zorunluluklar) bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Uludağ'a göre, bu tür maddelerin, İslam'ın koruması altında olan

⁴⁶ Hayrettin Karaman, "Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar", s.46-47.

⁴⁷ Halil Gönenç, "Günümüz Meselelerine Fetvalar", İlim Yayınları, (İstanbul 1982), c.1, s.228.

mal, can, akıl, nesil ve din kavramlarına zarar verdiği açıktır ve bu durum, İslam'ın bu beş unsuru koruma ilkesiyle bağdaşmaz. Bu bilgiler ışığında, Uludağ'ın ifade ettiği gibi, tütün ve tütün ürünlerine kesinlikle helal veya mubah diyebilme imkânı bulunmamaktadır. Uludağ'a göre, bu ürünlerin haram ya da tahrimen mekruh olmaları daha mantıklı bir görüş olacaktır. Ayrıca, Uludağ'a göre, üzerinde "Sağlığa zararlıdır." gibi bir uyarı olan bir maddenin helal ya da caiz olduğunu söylemenin bir imkânı yoktur.⁴⁸

Nihat Dalgın'ın görüşlerini kısaca şöyle ifade edebiliriz: Dalgın, sigaranın sağlık açısından ve birçok farklı yönden büyük zararlar verdiğini belirtir. Bu zararların bazılarının genetik olarak gelecek nesillere aktarıldığını, ayrıca sigaraya harcanan paranın israf olduğunu ifade eder. Bu ve benzeri pek çok sebep dolayısıyla Dalgın, sigaranın İslam dini açısından haram sayılması gerektiği görüşündedir. Dalgın'a göre, hiçbir faydası olmayıp tamamen zararlı olan bir maddeyi satmak, sigara içmek kadar yasaklanmalıdır. Sigara üreten veya bu üretimlere katkı sağlayan kişi ve fabrikaların, zararlı bir maddeyi piyasaya sürdükleri için kabul edilemez olduklarını belirtir. Dalgın, klasik İslam kaynaklarında, içki üreten ve satan kişilerin günah işlediği belirtilmektedir ve Dalgın, bu mantığın sigaraya da uygulanması gerektiğini savunur. Dalgın'a göre, içki satan yerlerden gereksiz yere alışveriş yapmamak gerekiyor. Başkalarının zararına, kendi çıkarı için sigara satmaya devam eden kişiler, alkol satan kişilerle aynı durumda bulunuyor. Dolayısıyla, Dalgın'ın düşüncesine göre, böyle esnaflara tepki gösterilmesi gerekiyor.⁴⁹ İçkinin zararlı olduğu ve dolayısıyla onun üretimi ve ana maddesi olan üzüme satış yasağının getirilmesinin dini bir kural olduğu düşünüldüğünde, aynı şekilde, sigaranın da zararlı olduğunu ve onu oluşturan tütünün satışı ve işlenmesinin de caiz olmadığı sonucuna varabiliriz. Bu noktada, Dalgın'ın öne sürdüğü görüşlerle aynı çizgide olduğumuzu görebiliriz; hiçbir faydası olmayan ve tamamen zararlı olan bir maddenin satışı, tıpkı sigara içmek gibi, yasaklanmalıdır. Bu durumda, tütün üreten ve bu üretimlere katkı sağlayan kişilerin ve fabrikaların, zararlı bir maddeyi piyasaya sürdükleri için kabul edilemez oldukları sonucuna varılabilir. Dolayısıyla, Dalgın'ın bu görüşleri, içki ve sigara arasındaki bu paralelliği desteklemektedir.

⁴⁸ Uludağ, Süleyman, “İslam’da Emir ve Yasakların Hikmeti”, Ankara: TDV yayınları, 2005, s. 147.

⁴⁹ Dalgın, Nihat, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, II, 58, 59.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu ise tütün ve tütün ürünleri konusunda şöyle diyor; “Sigara içmek yalnızca akciğer kanserine değil aynı zamanda gırtlak kanseriyle birlikte birçok hastalığa sebebiyet vermektedir. İslam dini ise kişinin kendi kendisine ya da bir başkasına zarar vermesini kesin bir şekilde yasaklamıştır. Bunun yanında da israfı yasaklayan İslam dini, bunların tamamını haram kılmıştır. Bazı İslam âlimleri, içen kişiye ve bu kişiden kaynaklı olarak dumandan etkilenen pasif içicilere zarar olduğunu ve içen için haram olduğunu” söylemiştir.

Bazı fıkıh araştırmacıları hakkında açık ve net bir şekilde yasaklayıcı hüküm bulunmayan sigarayı tahrimen mekruh yani harama yakın ama tam olarak haram olmayan ifadesi ile açıklamayı tercih etmiştir.”⁵⁰ Yani burada hüküm kesin olarak şudur denmediği için açık kapı bırakılmış oluyor. Bu da konunun netliğine zarar veriyor. Haram da diyen var mekruh da diyen var şeklinde anlaşıyor.

Abdullah Erdoğan’ın görüşüne değinecek olursak; Sigara içilme hususunu tıbbi açıdan değerlendirmek gerekirse elbette geçmişten çok daha net veriler günümüzde elimizde bulunmaktadır. Gün geçtikçe ilerleyen tıbbi teknolojiler sayesinde sigaranın insan vücuduna ne kadar ve nasıl zarar verdiği konusunda çok net bir fikre sahibiz. Bu doğrultuda incelemek gerekirse sigaranın insan vücuduna hiçbir faydası bulunmamaktadır. Bugün yalnızca tıbbi açıdan veriler incelendiği zaman sigaraya çok rahat bir şekilde haram denilebilir.”⁵¹

Konu ile ilgili daha önceki dönemlerde ileri sürülen görüşlerden de bahsedilebilir.

Tütün hakkında *es-Sulh Beyne’l-İhvân ve’l-İbâha Şürbi’d-duhân* adıyla bir risale kaleme alan **Abdülğani en-Nablusî** tütün hakkında kesin şer’i bir delilin bulunmamasından ve sarhoş edici ve uyuşturucu özelliği taşımamasından hareketle “*Eşyada aslolan mubahlıktır*” kaidesine dayanarak sigarayı helal saymıştır. Bu eserinde sigaranın Şam’da ortaya çıkışından ve kullanımından da bahseder. Sigaraya haram diyen kişilerin görüşlerini de reddederek sigaranın açıkça mubah olduğunu

⁵⁰ Muzaffer Şahin, (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı). DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu, 17.04.2007 tarih, 0472 sayılı cevabı.

⁵¹ Abdullah Erdoğan, *Helal Kazanç Rehberi*, s. 133.

belirtir. Ayrıca sigaranın kültürel ve folklorik özelliklerine de değinmiştir. Nablusî'nin ileri sürdüğü deliller ikna edici olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁵²

Nablusî ile aynı asırda yaşamış olan Kâtip Çelebi, *Mizânu'l-Hak* adlı eserinde sigaranın mubahlığından bahsetmiştir. O da “*Eşyada aslolan mubahlıktır*” ilkesinden hareket etmiştir. Kitabın devamında sigaranın haram ve mekruh da olabileceği üzerinde durmuştur.⁵³ Kâtip Çelebi'nin kitabındaki birden fazla hüküm için sigaraya hem helal hem haram hem de mekruh demesi bir çelişki olarak görülebilir. Bir şey aynı anda üç farklı hükümde nasıl olabilir? Bununla ilgili kendisine sorulan soruya yöntemlerinin başka olmasından dolayı olabileceği cevabını vermiştir. Çünkü sofrada az yemek helalken doyduktan sonra yemeğe devam etmek haram olur, düşüncesine dayanarak mantıklı gelir. Sigaranın içildiği ortama göre de değerlendirebilecek bir ürün olduğunu düşünür.⁵⁴

Mizânu'l-Hak kitabında Kâtip Çelebi, sigarayı hep tiryakiler bazında düşünmüştür. Bunu bir bağımlılık olarak gördüğü için yasaklanmasını mantıklı bulmamıştır. Sigaranın tiryakilere göre aklen düşününce iyi olduğunu ancak aklîselim bir insana göre kötü bir madde olduğunu söyler. Herhangi bir şeyin iyi ya da kötü olduğunu biz akılla veyahut şeriatla bilebiliyoruz. Yasaklansa bile tiryakilerin bırakmayacağı kanaatindedir. Sigara faydalı mı yoksa zararlı mı olduğu konusunda, maddi açıdan zararlı olduğu ama tiryakisi olana bunun zamanla temel ihtiyaçlardan biri haline geleceği kanaatini belirtir. Sağlık yönünden ise zararının olduğunu fakat bunu arzu ederek deva bulur bir nitelikte içen kişiye bunun zararlı olmayacağını söyler. Nasıl ki birtakım hastalar arzuladıkları zararlı bir gıdayı yeseler iştah ve istekle yedikleri için o kadar zararı dokunmazsa sigara hakeza içene moral verip keyif verip onun tatmin ettiği için iyi bile gelebilir görüşündedir. Sigaranın zararlı olduğuna inanan kişi, dumanının havayı kirlettiğini ve nefes almayı güçleştirdiğini düşünüyorsa işte bunun ona zarar vereceğini söylüyor. Bu fikre göre düşünce çok önemli bir etkidir.

⁵² Bilal Aydemir, “Sigara ile ilgili yazılmış Risalelerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi” (Kastamonu, 2018), Yüksek Lisans Tezi.

⁵³ Fikret Karaman, “İslam Dini Açısından sigara ve tütün Üzerine bir İnceleme”, Diyanet İlmi dergi (1999), sayı 3 cilt 35.

⁵⁴ Fatih Orhan, “*Fıkıh ve sanat*”. Hiperyayın, 2020, s. 75.

Ezherli **Seyyid Sabık** ise sigara hakkında: “Zehirli ve zararlı olduğu bilinen bitkiler haramdır. Sigara da zararları olan bir bitkiden yani tütünden üretilmektedir. Bu sebepten ötürü o da haramdır.” demektedir.⁵⁵

Ürdünlü Ali Hasan Abdulhamid “Sakal ve Sigara Hakkında Dini Hüküm” adlı risalesinde sigarayı eza ve kötü bir koku yaymasından dolayı soğan ve sarımsak ile ilgili şu hadise kıyas etmiştir: “*Kim soğan ve sarımsak yer ise bizden ayrı dursun, o koku gidinceye kadar camiye gelmesin evinde namazını kılsın!*”⁵⁶ Soğan ve sarımsak ve benzeri pırasa gibi yeşil soğan gibi bu yiyecekleri bilhassa çiğ olarak tüketildiğinde ağızda oluşan koku çok fenadır ve de dayanılmazdır. Bu konu ile ilgili sigara da böyledir. İçen kişiye ağır gelmez diğer içen kişiler de bunu fark etmez belki ama sigarayı içmeyene hem kıyafeti hem üstü başı hem de ağzı kokabilir. Bunlara dikkat edilerek namaz kılmak gibi cemaatle kılınan, camilere gelirken ve yakın temas gerektiren toplu ortamlara gelirken bir kaide olarak temiz kokarak gelmek bir adab-ı muaşeret kuralıdır aynı zamanda. Uymak gereklidir ve icap eder.⁵⁷

Ezher Şeyhlerinden **İbrahim b. Muhammed b. Ahmed el-Bacüri**, (ö. 1860) ise tütün ve ürünlerinin zararlarına kıyas metodu ile yaklaşarak mekruh olduğunu ancak zararlarının artması ve kesinleşmesi halinde haram olacağı konusunda şüphe olmadığını söylemiştir.⁵⁸

Medine İslam Üniversitesi öğretim üyesi **Ebu Bekir Cabir el-Cezairi** bu konu hakkında; sigara ve ibadet ilişkisinin üzerinde oldukça uzun bir tartışma sergilemesinin ardından sigaranın haram olduğu kanaatine ulaşmıştır. Sigara tüketmek, içen kişinin duman ve ateşi yutması anlamına gelmektedir. Zira sigara içen müptelalarda bir gevşeme meydana gelmektedir. Dolayısıyla ibadete karşı olan huzur dikkat ve samimiyeti de zedelemiş olur. Bunun yanında sigaranın başkaları için rahatsız edici

⁵⁵Seyyid Sabık, *Fıkhus sünne*, Darü'l Kitabi'l Arabî, 8.baskı, Beyrut 1987, III.236

⁵⁶Müslim, “Mesacit ve Mevadiu's salat”, 17.

⁵⁷ Fikret Karaman “İslam Dini Açısından Sigara ve Tütün Üzerine bir İnceleme”, Diyanet İlmi Dergi, 1999, sayı 3 cilt 35, Temmuz-Ağustos-Eylül, 18.

⁵⁸ Ahmet Saim Kılavuz, “BÂCÛRÎ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bacuri> (14.06.2023).

oluşunu; kiramen kâtibin ve hafaza meleklerine eziyet verdiğini de anlatarak haram olduğunu açıklamıştır⁵⁹. Biz de bu yaklaşımı doğru bulmaktayız.

Hanbelî hukukçularından **Abdullah b. Muhammed b. Abdulvehhap**, sigara konusunda şu görüşe sahiptir: “Resulullah’ın günümüze ulaşan hadisleri ve İslam ehlinin eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla, kullanım oranı çok olan sigaranın haram bir madde olduğu açıktır. Bizzat müşahede edilen ya da bize anlatılanlara göre sigaranın vücudumuz üzerinde diğer uyuşturuculara benzer etkileri bulunmaktadır. Özellikle çok içildiğinde meydana gelen baş dönmesi ve baş ağrısı, mide bulantısı, halsizlik gibi durumlar sarhoşluğa yakın şeylerdir. Sarhoşluk veren şeylerin haramlığı ise kesindir.”⁶⁰

Suriyeli İslam bilgini olan **Mahmut Nazım en-Nesimi** “et-Tıbb en-nebevî ve ilmü’l-hadîs” isimli eserinde sigaraya dair çok ciddi bir araştırma yapmış olup sigaranın genel bir analizini yapmasının ardından dini hükmünü şu sözlerle açıklamıştır. “Sigara ve tütün ürünlerinin hepsi onu kullanan kişinin bünyesi, genel sağlık durumu, ekonomik durumları ve konumuna göre değişiklik göstermektedir. Bu durumlara göre kişilerin sigara kullanması haram, tahrimen mekruh ya da tenzihen mekruh olarak nitelendirilmektedir. Ancak kerahetsiz olarak sigaraya asla helal denmemelidir.”⁶¹

Çağdaş İslam hukukçusu **Yusuf el-Karadâvî** sigaranın sağlık, israf ve sosyal ahlak açısından mevcut olan sakıncalarına dikkat çekip sonrasında da dini hükmünü şu sözlerle açıklamıştır: “İslam ilminde kararlaştırılmış genel bir kural bulunmaktadır. Bu kurala göre müslümanların yiyecek ve içeceklerde zehir ve benzeri gibi kendisini acele ve yavaş öldürecek zarar verecek şeyleri kullanması veya fazla aldığı takdirde, hasta edecek şeyden alması caiz değildir. Çünkü Müslüman kendi kendinin mülkü değil, dinin ve ümmetinin mülküdür. Hayatı, sıhhati, malı ve Allah’ın kendisine bahşettiği bütün nimetlerin yanında bir emanettir. Nitekim Cenab-ı Hak “Mallarımızı batıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin ve kendinizi öldürmeyin.” buyurmuştur. Bu ölçüye dayanarak deriz ki; sigarayı kullanan kişilerin sigaradan zarar

⁵⁹ Narin, a.g.e. s.188.

⁶⁰Fikret Karaman, “İslam Dini Açısından sigara ve tütün Üzerine bir İnceleme”, Diyanet İlmi Dergi, 1999, sayı 3 cilt 35, s. 9.

⁶¹ Ferhat Koca, "Mekruh", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekruh> (14.06.2023).

gördüğü tespit edilirse onun zararına olan sigarayı içmesi kesinlikle haramdır. Çünkü zararlı olduğu ve kişinin kendine zarar verdiği kesin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Sağlık yönünden zararlı olduğu ispat edilmezse mekruh olarak değerlendirmek mümkün olacaktır. Ancak bu durumda da israf haram olduğu için sigara da haram olarak değerlendirilebilir.⁶²

Diyanet İşleri Başkanı **Ali Erbaş** sigarayla ilgili düşüncesini 16 Şubat 2019 yılında açıkça belirtmiştir. Ardından bazı İslam hukuku hocaları da görüşlerini açıklamıştır. Ali Erbaş şunu ifade etmiştir. “Dünyanın ve ülkemizin yıllardır haram denmediği için sigara pek fazla dikkate alınmamıştır. Ancak bu bağımlılıktan insanlığı kurtarmamız gerekmektedir. Sigaranın haram olduğunu milletimize anlatmamız gerekiyor. Bu sigara tam bir illetir ve haramdır. Sadece bizim ülkemizde her yıl 115 bin kişi hayatını kaybediyor. Çok büyük bir facia bu.”⁶³ Günümüzde sigaranın zararları bilimsel olarak ispatlanabilmektedir. Bu veriler dikkate alındığında bu görüşe kayıtsız kalmak mümkün olmayacaktır.

Necmettin Nursaçan, Ali Erbaş'ın ifadelerine ilişkin olarak yorumlarda bulunmuş ve uzun süredir devam eden "sigara kullanımı" konusunda yapılan tartışmalara dikkat çekmiştir. Bazı kişiler, tarihten bugüne sigara kullanımını "mekruh" olarak değerlendirirken, bazıları ise bunu "haram" olarak kabul etmektedirler. Nursaçan, Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş'ın sigara kullanımını "haram" olarak nitelendirmesinin nedeninin, artık sigaranın haram olduğu konusunda herhangi bir şüphenin kalmaması olduğunu belirtmiştir. Nursaçan'a göre, sigara kullanımı israfa girer ve hem kullanıcıya hem de çevresine zarar veren bir eylemdir. Bu eylem, "kul hakkına tecavüz olarak kabul edilebilir ve bu sebeplerle Başkan Ali Erbaş'ın sigarayı "haram" olarak görmesini kabul etmiştir. Nursaçan, sigara kullanımının tehlikelerine dikkat çekmek için atom bombası ile yapılan konuşmayı örnek verir. Bir atom bombası, bir anda binlerce insanı yok edebilir, ancak sigara kullanımı, sürekli olarak

⁶²Yusuf el-Karadâvî, “İslam’da Helal ve Haram” (çev. Mustafa Varlı), I, 228.

⁶³ Diyanet İşleri Başkanlığı, <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/24366/sigaranin-haram-oldugunu-milletimize-anlatmaliyiz>. (14.06.2023).

zarar verir ve tükenmez. Bu durumda, sigara kullanımının keyif verici bir eylem olmadığı ve bu yüzden kullanılmaması gerektiği sonucuna varmıştır.⁶⁴

2.2. Kuran’da veya Sünnette Apaçık Nâs Yok Diye Hüküm Koymaktan Geri Durmak

İslam hukuku sürekli olarak güncel konularla karşılaşır. Diğer İslami ilimlerden biraz farklı olarak durağan olmaktan öte çağdaş konuları ele almak durumundadır.

Birkaç örnekle anlatacak olursak Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında ötenazi yoktu, bitcoin (sanal para), bankalar ve katılım bankaları, et ürünlerinin kesimi yolumu, elektroşok, seri üretimi vesaire gibi konular yoktu. Uyuşturan ürünler varsa bile bunların günümüz şartlarında sunulan kokain, Opium alkaloidleri (Morfin ve Eroin), Amfetamin-Metamfetamin ve ekstazi, esrar, tiner, kubar, afyon, haşhaş, bonzai gibi maddelerin çeşitleri yoktu.

İstihale, tüp bebek, suni dölleme, taşıyıcı annelik, yumurta ve sperm bankası, organ nakli, yüz nakli, sigorta, hayat sigortası, taşıt sigortası, internet bankacılığı, internetten alışveriş, networking, kapora, hava parası, kredi kartı, havale, borsa, hisse senedi, bono, tahvil, gibi konuların birçoğu son zamanların konusudur. Günümüzde ortaya çıkan sorunlardandır. Sigara da bunlardan biridir. Hem sık kullanılması hem yaygınlığı hem bağımlılık maddesi olması hem de zararlı olmasıyla oldukça önemli bir yer tutar.

İslam dininin bilgi kaynakları Kuran, sünnet, icma ve kıyasın önemi büyüktür. Bu kaynaklara işaret eden ayetlerden bazıları şunlardır: “Her kim, kendisine doğru yol apaçık olduktan sonra peygambere karşı çıkarsa, Müslümanlıktan uzaklaşıp müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız. Kuşkusuz orası ne kötü bir varış yeridir.”⁶⁵

- “Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah’ın

⁶⁴ Taşdelen, Erkan, “İslâm Hukukunda Kişinin Bedeni Üzerindeki Tasarrufları”. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Bartın, 2019, s. 61.

⁶⁵Nisa Suresi, 115.

doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resul'e tabi olanlarla, gerisingeriye dönecekleri ayırt edelim diye kıble yaptık. Allah, imanımızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.”⁶⁶

- “Hep birlikte Allah’ın ipine (Kuran) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz”⁶⁷
- “Ey iman edeler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan idarecilere de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu, daha iyidir. Sonuç bakımından da daha güzeldir.”⁶⁸
- “Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır”⁶⁹
- “Yoksa Allah içinizden, Allah’tan, Resulünden ve müminlerden başkasına kendilerine sırdaş edinmeksizin cihat edenleri ayırt etmeden bırakılacağınızı mı sandınız? Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır”⁷⁰
- “Doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri apaçık bildirmediğe Allah bir toplumu saptıracak değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”⁷¹
- “Ey iman edenler’ Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”⁷²
- “(Ne var ki) müminlerin hepsi toptan seferber olacak değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi

⁶⁶Bakara Suresi, 143.

⁶⁷Ali İmran Suresi, 103.

⁶⁸Nisa Suresi, 59.

⁶⁹Araf Suresi, 181.

⁷⁰Tevbe, 16

⁷¹Tevbe Suresi, 115.

⁷²Tevbe Suresi, 119.

olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar.”⁷³

- “Allah uğrunda hakkıyla cihat edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim’in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce hem de bu Kuran’da Müslüman diye isimlendirdi ki Peygamber size şahit ve örnek olsun, siz de insanlara şahit ve örnek olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah’a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır.”⁷⁴
- “Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa onlara laf etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.”⁷⁵
- “O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size merhamet eden; melekleri de sizin için bağışlanma dileyendir. Allah, müminlere çok merhamet edendir.”⁷⁶
- “Hakkında ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyin hükmü Allah’a aittir. İşte bu, Rabbim Allah’tır. Yalnız O’na tevekkül ettim ve ancak O’na yöneliyorum.”⁷⁷

Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere asıl hüküm sahibi kuşkusuz Allah’tır. Bunun yanında insanoğlunu da dünyaya geldiği günden bu yana asla yalnız bir halde bırakmamıştır.

İnsanları doğru yola ulaştıracak olan kitapları ve peygamberleri göndermiştir. Gönderdiği dinlerin ise hepsinde muhakkak ki bir kolaylık unsuru olduğunu ortaya koymuştur.

Müslümanların “*Günümüz Fıkıh Problemlerine*” hep birlikte bir çözüm bulması gerekmektedir.

⁷³Tevbe Suresi, 122.

⁷⁴ Hac Suresi, 78.

⁷⁵ Lokman Suresi, 15.

⁷⁶Ahzab Suresi, 43.

⁷⁷ Şura Suresi, 10.

2.3. Sigaranın Fıkḥî Hükümü

Sigara, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemlerde var olan bir madde değildi. Hayatımıza yaklaşık olarak 400 – 500 yıl önce girmiş olan sigara hakkındaki tartışmalar ise 14. Yüzyıldan itibaren başlamıştır. Sigaranın yayılmasıyla birlikte İslam âlimleri sürekli olarak bu konuda bir şeyler söylemiş ve sigaranın etkisine dair konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalar ve yazılan kitaplar birtakım delillere dayalıdır. Sigaranın insan sağlığı üzerinde oldukça zararlı olduğu da hem o dönemde hem de günümüzde bilinen bir gerçektir. Eskiden sigara insan hayatına zarar verip vermediği tam olarak bilinmiyor olsa da günümüzde bu durum fazlasıyla bilinen bir hal almıştır. Sigara hakkında herhangi bir Nâs bulunmadığından dolayı da bu konuda fikir beyan edenler tamamıyla zararlı olan noktalardan yola çıkarak bu yöndeki fikirlerini beyan etmişlerdir. Aynı zamanda maddi anlamda bir israf olması da İslam âlimlerinin bu konuya taraflı yaklaşımlarına ve haram ilan etmelerine sebebiyet vermiştir.

Sigaraya mekruh, mubah ya da haram diyenler bulunmaktadır. Ancak bu şekilde kesin hükümlerin verilmesi İslam dini açısından çok da doğru değildir. Bu doğrultuda tarafsız kalan bir kesim de yer almaktadır. Herkes savunduğu görüşü temellendirmiştir. Ancak net bilinen bir gerçek vardı ki o da sigara insan hayatını sağlık açısından oldukça olumsuz etkilemesidir.

2.3.1. Sigaranın Fıkḥî Hükümünün Tarihi Seyri

Sigaranın ilk tüketim şekli tamamen tütün odaklıydı. Yani bu tütünlerin çiğnenmesi ya da pipo denilen araçlar ile yakılarak içilmesi idi. Ancak modern dünyaya geldiği noktada tütün komple sigara halini almıştır. Günümüzde bağımlılığa sebep olacak bir madde olarak görülmektedir ve bu konularda yapılan araştırmalar da aksini iddia eden herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde, ilk kez tütün yasaklamasına giden padişah IV. Murad olarak bilinmektedir. 1609 yılında tütün ve tütün ürünlerinin yasaklanmasına dair ilk fermanda bir iki yıldan bu yana İngiltere'den "tabaga" adından bir yaprak getirildiği, halk arasında ise bu yaprağın kullanım sayısının giderek arttığı ifade edilmiştir.

Özellikle köy ve kasaba gibi tarımla uğraşılan bölgelerde insanların bu bitkiyi ekip yetiştirdiği ve daha sonrasında ise ya kendisinin kullandığı ya da pazarlara götürüp sattıkları bilinmektedir. Bu bitkiden kaynaklı olarak insanların hasta olmaya başladığı ve ölümlerin artmaya başladığı düşüncesi üzerinde durulmuştur. Bu sebepten ötürü de hem ticareti hem de kullanımı yasak hale getirilmiştir. Bu yasaklama fermanları gelecek yıllarda aynı şekilde devam etti. Peş peşe 1610, 1614, 1618 yıllarında yasaklanmıştır. Bu yasakların asıl amacı ise halkı korumaktır. Bu yasaklar Sultan IV. Murad'ın tahta çıkmasıyla birlikte çok daha büyük bir artış gösterdi. IV. Murad vefat ettikten sonra Şeyhülislamlık görevine getirilen Bahaî Mehmed Efendi vermiş olduğu fetvayla tütün yasağını kaldırmıştır. Tütün yasağının tam olarak kaldırılması ise 1688 yılında vergilendirilmeye başladığı zaman dilimine tekabül etmektedir.”⁷⁸ Osmanlı Devri'nde yani 16. yy. da aşağı yukarı 1601 yıllarına denk gelen zaman diliminde Sarayın başhekimisi olan Cerrah İbrahim Efendi, tütünün hem sağlığa zararlı hem de İslam dinine aykırı olduğu yönünde bir söylemde bulunmuş ve bu doğrultuda da tütüne karşı bir mücadele başlatmıştır. Ancak bu mücadelesi sekteye uğraşmıştır. Çünkü Şeyhülislam Bahaî Efendi tütünü kendisi de kullanıyordu. Sigaranın haram olamayacağını ancak mekruh olabileceğine dair fetva vermesi Anadolu'da sigaraya karşı olan ilk başkaldırıyı zayıflatmıştır.⁷⁹

Altıparmak Mehmed Efendi'nin (ö.1033/1623-24) tütünü helal gören ilk Hanefi âlimlerinden olduğu ifade edilmektedir. Daha sonra bu görüşten döndüğü de söylenmektedir.⁸⁰

Hanefi âlimi İsmail Nablusî, (ö.1062/1652) tütün içen kimseyi soğan ve sarımsaktaki gibi ağızda kötü koku bırakmasına benzetmiş ve bunun üzerine sigara içmeyene sigara kokusu ağır geleceğinden ötürü sigara içilmesini nahoş bularak özellikle eşlerin birbirine yasaklayabileceğini belirtmiştir.⁸¹

⁷⁸ Yılmaz, Fehmi, DİA, *Tütün*, TDV İslam Ansiklopedisi, s.1/3.

⁷⁹ Boran M, Tütün,”Sigara ve Kat Gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü”, İslam Hukuku Araştırma Dergisi, 29, 2017, s. 425 – 455.

⁸⁰ Adnan Karaismailoğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/altiparmak-mehmed-efendi> (14.06.2023).

⁸¹ İbn Abidin, *Reddû'l-muhtar*, Dâr-u İhyâi't-türasi'l-Arabi, 2. Baskı, Beyrut 1987, V, 295

Maliki fakihi Üchûrî, (ö.1066/1656), tütünün insan sağlığına zarar vermediği sürece mubah olduğunu savunmuştur. Tütünün mubah olduğunu savunanların başında Üchûrî gelmektedir. Daha sonra haram dediğine dair de rivayetler vardır. Üchûrî'nin mubah demesinin sebebi ise tütünün ilk yaygınlaştığı sıralarda sağlığa faydalı denilerek satılmasıdır.⁸²

Hanefi fakihlerinden Şürünbülâlî, (ö.1069/1659) tütüne haram diyenlerdendir.

İsmail Hakkı Bursevi, (ö.1725/1137) *Rûhu'l-Beyân* adlı eserinde, Vakıa suresinde geçen “*Onlar, iliklere işleyen bir ateş ve bir kaynar su içindedirler. Ne serin ve ne de yararlı olan zifiri bir gölge içinde!..*” ayetiyle sigaranın cehennem ehlinin durumuna benzediği söyleyerek haram olduğuna hükmetmiştir.⁸³

Abdulğani en-Nablusi, sigara içmenin normalde mubah olduğunu ancak kişiye zarar veriyor ve sağlığını tehdit eder bir hale geldi ise onun haram olacağını belirtmiştir.⁸⁴

XIX. yüzyılda yaşayan Hanefî mezhebi âlimlerinden Ömer Müftî Kilîsî, *Risâletü'd-Duhân* isimli eserinde sigara hakkında ‘kaçınılması daha güzel’ olan fiillerden saymış, hakkında açık bir nâs olmadığından tahrimen mekruh hükmünün verileceğini ve sigara hakkındaki delillerin de zanni olduğunu belirterek sigara içmenin ve satmanın mekruh olduğunu ifade etmiştir.⁸⁵

İbn Abidin (ö.1252/1836), sigara konusuna *Reddû'l-Muhtâr* adlı eserinde genişçe yer vermiştir. Sigaranın orucu bozacağını, sarhoş edici özelliği bulunmadığını, bir iki kişiye zararlı olmuş ise herkesi aynı ölçüde etkilemeyeceğini, mescitte içilmemesi gerektiğini ve bunun dini açıdan uygun olmadığını, sigaranın içine haram bir madde konulursa o sigaranın da haram olacağını söylemiştir.⁸⁶ Sigaraların içine uyuşturucu esrar konabilmektedir. Bu da kişinin bilinçsizce uyuşturucuya da bağımlı

⁸² Özen, Şükrü, “Tütün”, DİA, XXXXII, 5.

⁸³Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l- Beyan*, y.y,ts. IX, 328, Vakıa Suresi, 42-44.

⁸⁴ Yılmaz, Ayşegül, "es-Sulh Beyne'l İhvân fî Hükmi İbâhati'd-duhân, Abdülğanî b. İsmâil en-Nablusî". *Dergiabant7* / 13 (Mayıs 2019): 337-340.

⁸⁵ Baysa, Hüseyin, “Ömer Müftî Kilîsî'nin Sigaranın Hükmi Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi- Risâletü'd-duhân Bağlamında”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 37-57

hale gelmesine sebep olmaktadır. Sigara içen kişilerin sigarayı nereden ve kimden aldığına dikkat etmeleri gerekmektedir.

2.4. Sigara İçmenin Haram Görülmesinin Sebepleri

Sigara günümüz dünyasında çok fazla tüketilen oldukça zararlı bir madde olduğu için dini açıdan oldukça büyük tartışmalara sebebiyet vermektedir. Bu durumu çoğu İslam âlimi haram ya da caiz diye açıklıyor olsa da bazı İslam âlimleri durumun kişiye mahsus olduğunu belirtmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında bulunmayan sigara hakkında kesin bir dini hüküm yoktur. Eğer o dönemde var olsaydı kesin bir dini hüküm olabilirdi. Ancak günümüzde ya da sigaranın ortaya çıkış zamanından bu yana İslam âlimleri bu konuda birçok sebep ortaya sunarak sigaranın haram olduğunu anlatmaya çalışmışlardır.

2.4.1. Sigaranın Haramlık İleti

Sigaranın haram olduğunu iddia eden âlimlerin gerekçesi bazen uyuşturucu niyetiyle kullanıyor olması ve bundan kaynaklık sarhoş etme ihtimalinin bulunmasıdır. Ancak genel olarak kabul edilen en önemli gerekçe ise insan vücuduna zararlı olmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.) *“Zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek yoktur”* buyurmuştur. Bu sözden de çıkarılabileceği üzere insanın kendisine zarar vermesi ya da bir başkasına zarar vermesi İslam dininde yeri olmayan bir günah olarak yer almaktadır. Sigara ise içildiği zaman bir insan hem kendisine zarar vermekte hem de dumanı havaya üflediği için çevresine zarar vermektedir. Bu sebeple bazı din âlimlerinin kanaati sigaranın haram olduğu yönündedir. Ancak bu konuda aksini iddia eden birçok fıkıh bilgini de bulunmaktadır.⁸⁷

2.4.2. Zifirin Necis Olması

Akdağlı Mustafa b. Ali Amasi sigaranın dumanını zifir olarak adlandırmıştır. Bu sebeple sigara dumanının habis bir madde olduğunu vurgulamıştır. Zifir dilimizde

⁸⁷Fetva fi Hüküm-i Şürbi'd-Duhan(Çeviri), İlmi Araştırmalar ve İfta Başkanlığı, Riyad, 5. Baskı, 2012.

katran olarak geçmektedir ve insan vücuduna oldukça zarar veren bir maddedir. Sigara içen insanları ağız kokusuna varana kadar değerlendirmeye tabi tutan Akdağlı Mustafa kesinlikle içilmemesi gerektiğini savunan âlimlerden birisidir. Rengin, kokusunun ve tadının tiksinti verici olduğunu belirtmiş ve bu doğrultuda ağır pislik grubunda tanımlamıştır. Ona göre sigara, zararları saymakla bitmeyecek bir maddedir. Kendisini, çevresini ve sağlığını düşünen bir insanın kesinlikle içmemesi gerekmektedir.⁸⁸

2.4.3. Eşyada Asıl Olanın İbaha Olduğu İlkesi

Sigaranın haram olmadığını savunan kişiler şu ayete göre bir mubahlık tartışması çıkartmaktadır: “O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı (2/Bakara/29).”

Bu ayetten yola çıkan birçok insan sigaranın mubah olduğunu ve bu sebepten ötürü de içilmesinde herhangi bir sıkıntı bulunmadığını bildirmektedir. Allah Teâlâ yeryüzünde bulunan her şeyi insanlar için yaratmış olabilir ancak bu durum insanların zararlı olan şeyleri kullanabileceği anlamına gelmemektedir. İslam âlimlerinin birleştiği en önemli hususlardan bir tanesi kuşkusuz insanların zararlı olan şeyleri kullanmaması gerektiğidir. Bu yiyecek ya da herhangi bir içecek bile olsa bir kimsenin kendisine zarar verecek şeylerden uzak durması gerekir. Çünkü sigara içmek zaruri ihtiyaç değildir.⁸⁹

2.5. Sigara Ticareti Yapmanın İslam Dini Açısından Hükmü

Bazı din âlimleri sigaranın habis bir madde olduğu kanaatindedirler. Allah, insanlara temiz yiyecekler yemelerini, temiz içecekler içmelerini ve temiz kıyafetler giymelerini emretmiştir. Bu doğrultuda incelemek gerekirse sigara insan vücudunda çeşitli hastalıklara yol açan bir madde olduğu için kesinlikle kullanılmaması gerekir. Aynı şekilde satan kişinin de bunu mecburiyetten yapmıyorsa satmaması gerekir. Fakat günümüzde sigara devletlerin denetiminde olduğu için ve ciddi bir gelir kaynağı

⁸⁸ Narin İ, “Akdağlı Mustafa b. Ali Amasi ve Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, Ekev Akademi Dergisi, 2018, Sayı 74, s. 185 – 203.

⁸⁹ Narin, “Akdağlı Mustafa b. Ali Amasi ve Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, s. 185 – 203.

olduğu için yasaklanması pek mümkün değildir. Bu âlimler sigaranın içilmesini ve alım satımının yasaklanması gerektiğini savunurlar. Kesin bir yargıya varılmamakla birlikte sigaranın alım ve satımının yapılmasına mekruh demek en doğru karar olacaktır.⁹⁰

2.6. Sigara İçen Kişinin Namazının Hükümü

Akdağlı Mustafa b. Ali Amasi, sigara içen kişinin namazının kabul olmayacağına hükmetmiştir. Akdağlı sigaranın ağız ve vücudu pis yapan yapısından ötürü böyle bir görüşe varmıştır. Sigara vücutta az miktarda değil aksine oldukça yüksek miktarda bir kirliliğe neden olur. Fıkıhî esaslara göre insan vücudu tam olarak temizlenmeden namaza durulmaması gerekmektedir.⁹¹

2.7. Din İşleri Yüksek Kurulunun Sigara İle İlgili Görüşleri

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun sigara konusundaki kararlarına dair genel olarak İslam'ın sağlığı koruma yönündeki hassasiyeti doğrultusunda zararlı madde kullanımına karşı tavrı bilinmektedir. Bununla birlikte, İslam hukukunda genel ilke, insan sağlığını koruma yönündedir ve sigara tüketiminin sağlık üzerindeki zararlı etkileri bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Din İşleri Yüksek Kurulu, genellikle sigaranın "mekruh" olduğunu belirtir. Mekruh, İslam hukukunda, yapılması dinen hoş görülme-yen ancak yapılmaması durumunda günah sayılmayan bir eylemi ifade eder. Ancak bu, kurulun sigaranın zararlarını görmezden geldiği anlamına gelmez. Sağlığa zararlı bir alışkanlık olduğu ve kişinin kendisine ve çevresine zarar verdiği için sigara içmenin hoş karşılanmadığını belirtirler.⁹²

⁹⁰Fetva Fi Hükm-i Şurbi'd- Duhan(Çeviri), İlmi Araştırmalar ve İfta Başkanlığı, Riyad, 5. Baskı, 2012

⁹¹ Narin, "Akdağlı Mustafa b. Ali Amasi ve Sigaranın Hükümü Hakkındaki Görüşmelerinin Değerlendirilmesi", s. 185 – 203.

⁹² Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu, <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ana/Karar/38295/sigara-icmenin-dini-hukmu-nedir>.

2.8. İslam Fıkıh Akademisi'nin (Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî) Sigara ile İlgili Kararı

Sigara konusunda, birçok İslam âlimi ve fıkıh akademisi sigaranın zararlı sağlık etkileri nedeniyle onun haram (yasak) olduğunu belirtmiştir. Bu tür bir fetva genellikle tıbbi kanıtlara ve İslam'ın genel sağlık ve iyilik hali prensiplerine dayanır. Ancak bu konuda tüm İslam âlimleri arasında mutlak bir fikir birliği olduğunu söylemek doğru olmaz; bazıları sigarayı "mekruh" (hoş karşılanmayan ancak kesinlikle yasak olmayan bir eylem) olarak değerlendirebilir. Yayınlanan bu fetvada sigaranın haram olduğu konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ancak kesin bir yargıya varmanın yanlış olduğu konusunda da fikir bildirmişlerdir. Bu doğrultuda daha ılımlı yaklaşmak gerektiğini ve kesin olarak haram denmesinin yanlış olduğunu da beyan edenler bulunmaktadır.⁹³ Fetvanın ilgili kısmı şu şekildedir:

"Bismillahirrahmanirrahim.

İslam Fıkıh Akademisi olarak, sigara kullanımı hakkında dini bir karara vardık. Allah'ın bize verdiği bedenin korunması ve sağlık göz önüne alındığında, sigara ve tütün ürünlerinin kullanımı birçok sağlık sorununa yol açıyor. Bu nedenle, İslam'ın vücudu zararlardan koruma prensibi ışığında, sigaranın kullanımını haram olarak kabul ediyoruz. Müslümanların bu zararlı maddeden uzak durmalarını öneriyoruz. Ancak, bu hüküm, genişçe kabul görmüş bilimsel kanıtlara dayanır. Bazı âlimler, kanıtların yetersiz olduğunu düşünerek sigaranın kullanımını mekruh olarak değerlendirebilir. Bu farklılıkların anlaşılması önemlidir. Sonuç olarak, bu fetvanın amacı, sağlıklı bir yaşam sürdürme ve Allah'ın bize verdiği bedeni koruma çabasıdır."

2.9. Son Devirde Sigaraya Haram Diyenler

Son devirde yaşayan bazı İslam bilginleri sigaraya haram diyerek karşı çıkmışlardır. Bu isimlerin listesi aşağıdaki tabloda bulunmaktadır:

⁹³ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mecmaul-fikhil-islami> (08.04.2023).

Tablo 1: Son Devirde Sigaraya Haram Diyenler

Yusuf Karadâvî - Dünya Âlimler Birliği Başkanı
Ahmed Muhammed Assaf
Seyyid Sabık
Muhammed Kemal Zeyneddin
Şeyh Abdulaziz bin Baz- Suudi Arabistan Eski Müftüsü
Şeyh Abdurrahman es-Sadi
Şeyh Muhammed bin Salih bin Useymin
Mustafa Muharrem
Abdullah bin Abdurrahman bin Cebrin
Ahmed bin Muhammed bin Atik- Suudi Arabistan Adalet Bakanlığında Kadı

2.9.1. XVI. Yüzyılda Haram Diyenler (Mezheplere Göre Sıralama)

Tablo 2: Hanefi Fakihlerinden Sigaraya Haram Diyenler

Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî
Cerrahi Şeyhi İbrahim Efendi
Ahmet el Rumi el Akhisari
Şeyhülislam Ataullah Mehmet Efendi
İsmail Hakkı Bursevi
Şeyhülislam Seyyid Feyzulah Efendi
Muhammed Fıkhî
Saçaklızade Mehmet Efendi

Tablo 3: Şafii Âlimlerinden Sigaraya Haram Diyenler

Necmüddin el Gazzî
Salih bin Ömer el-Bulkini
Hatib el-Şirbini
Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme el-Kalyûbî (Ezher İmamlarından)
Muhammed Alî b. Muhammed Allân b. İbrâhîm el-Bekrî es-Sıddîkî
Abdûlmelik el-İsâmî

Tablo 4: Hanbelî Âlimlerinden Sigaraya Haram Diyenler

Abdullah b. Ahmed el-Necdi
Ahmet el Behuti

Tablo 5: Maliki Âlimlerinden Sigaraya Haram Diyenler

Ebu'lGays el-Kuşaşı el-Mağribi
İbn Ebu-n Naim el- Gassani
Muhammed b.Abdullah el-Haraşı
Süleyman el-Füllani
Salim bin Muhammed es-Senhuri
Kadı Muhammed et-Tünbükti
Ahmed bin Muhammed bel-Makkari
Abdurrahman b. Aldulkadir el-Fasi
İbrahim el-Lekani

Tablo 6: Haram Diyen Diğer Âlimler

Halid bin Ahmed (ö.175/791)
İbrahim el-Hakkani
Muhammed Cafer b. el Kettani
Muhammed bin Abdulkerim

2.10. Sigaraya Mubah Diyenler

Sigaraya haram diyen olduğu kadar mubah ya da mekruh diyenler de bulunmaktadır. Bunların listesi ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 7: Sigaraya Mubah Diyenler

Abdulğani en-Nablusi
Muhammed Emin İbn Abidin
Muhammed el Abbasi el Mehdi
Ahmed bin Muhammed el Hamevi

Tablo 8: Hanefi Fakihlerinden Sigaraya Mubah Diyenler

Altıparmak Mehmet Efendi
Şeyhülislam Bahaî Mehmet Efendi
M. Murtaza ez-Zebidi
Abdülhay el-Leknevi

Tablo 9: Maliki Âlimlerinden Sigaraya Mubah Diyenler

Ahmed Baba et- Tünbükti
Nureddin el –Uchuri
Muhammed b.Ahmeded-Desuki
Ahmed b. Muhammed b. es- Savi

Tablo 10: Şafii Âlimlerinden Sigaraya Mubah Diyenler

Ebu'l Vefa el Urzi
Şebramellisi
Muhammed eş Şevberi
İsmail el Acluni
Abdulkadir b.Muhammedet-Taber

Tablo 11: Hanbelî Âlimlerinden Sigaraya Mubah Diyenler

Mer'i b. Yusuf
Zeynüddin Abdulkadir el Hariri
Emir es-San'ani
Şevkani

2.11. Türkiye’de Sigaraya Haram Diyenler

Türkiye’de de birçok önemli İslam âlimi bulunduğu için yalnızca Arap dünyasının değil aynı zamanda Türkiye’nin de önemli âlimlerinin fikirleri önemlidir. Bu açıdan Türk olup sigaraya haram diyenler aşağıdaki tabloda bulunmaktadır.

Tablo 12: Türkiye’de Sigaraya Haram Diyenler

Hayrettin Karaman
Nihat Dalgın
Ali Bardakoğlu
Faruk Beşer
Süleyman Uludağ
Abdullah Erdoğan
Hasan Burkay
Mehmet Emre
Ali Erbaş

Mustafa Cevat Akşit
Necmettin Nursaçan
Fikret Karaman
Halil Gönenç

2.12. Türkiye’de Sigaraya Mubah Diyenler

Türkiye’de haram diyenler olduğu kadar sigaranın mubah olduğu yönünde açıklama yapanlar da bulunmaktadır. Bunların ise asıl dayanağı kuşkusuz Kuranı Kerim’de ya da hadislerde sigara hakkında bir ayet bulunmuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki tabloda ise Türk olup sigaraya mubah diyen önemli İslam bilginleri yer almaktadır:

Tablo 13: Türkiye’de Sigaraya Mubah Diyenler

Nihat Hatipoğlu
Hüseyin Kayapınar
Nureddin Yıldız
Ahmet Mahmut Ünlü
Ebubekir Sifil
Hamdi Döndüren
Abdülaziz Bayındır

3. SİGARAYA HARAM MEKRUH VE MUBAH DİYENLERİN DAYANAKLARI

3.1. Sigaraya Mubahtır Diyenler ve Dayandıkları Kaideler

Sigaranın mubah olduğuna dayanak olarak “*Eşyada aslolan ibah olmasıdır.*” Mecelle kaidesine göre günlük hayatımızda ayet veya hadisle haramlığı olmayan şeyler için konulmuş bir hükümdür. Alkolü içmek haramdır ve bu ayetle sabittir ancak alkolle yara temizlemeye dair bir yasak bulunmamaktadır. Ve kullanım şekli ve durumuna göre nesnelerin hükmü değişebilir. Misal insanın kendi beynini uyuşturucu ve benzeri maddelerle uyutması caiz değildir yani haramdır. Ancak ameliyatlarda tıbbi müdahale yapılacağı için tüm vücudu narkoz ile uyuşturmaktadırlar ve buna İslam dini beis görmemiştir. Nesneleri kullanmak amaç ve niyete göre belirlenebilir dinimizde. Yine bir örnek daha verecek olursak domuz eti leş hayvanın etini yemek haramdır. Ama açlıktan ölmek üzere bir duruma düşülmüşse, yiyecek bir lokma bir şey bulunamamışsa ölmeyecek kadar kişiyi ayakta tutacak kadar zaruret miktarınca haram olan şeyden yemek dinimizce izin verilen konulardandır. Konuyu toparlayacak olursak şayet İslam dininde haramdan ziyade helal olan şeyler daha fazladır ve Allah-u Teâlâ kullarının dünyada çoğu şeyden yararlanmasına müsaade etmiştir.

Dayanılan bir başka kaide, 16. Yüzyıl 17. Yüzyıl gibi sigaranın ilk çıktığı ve yaygınlaşmaya yüz tuttuğu sıralarda sigaranın zararlarının bilinmemesidir. Hatta tam aksine faydalı ve keyif verici bir madde olduğu lanse edilmiştir. Bazı hastalıklara şifa olduğu söylenmiştir. Fakat bu sigarayı propaganda ve reklamı yapılarak satmak için yapılan hamleden öteye geçemez.

Tütünün mubahlığını savunan isimlerden biri de Ebu Sehl Numan Efendi'dir. ‘Tahlilu’d duhân’ adlı risalesinde uzun bir bekleyiş ve düşünmenin ve araştırmalarının ardından tütünün mubah olduğu kanaatine vardığını bildirmektedir. Sigaranın yaygın hale gelmesi ve halk tarafından sigara ve kahvehane alışkanlığından dolayı ulemanın ve halkın da kendisi Müftü olduğu için (Tebriz’de) ondan fetva istemesi üzerine haram ya da mekruh demenin delillerine inanmadığından dolayı mubah hükmüne varması ve bu hükümde tevakkuf etmesi karşımıza çıkıyor. Ebu Sehl Numan Efendi’nin mubah olduğuna dair dayanağı ise peygamberimizin hadisi olan “*Ümmetim hata üzerine*

birleşmez” söylemidir. Onun düşünce sistemine göre bu hadis-i şerif dikkatle incelendiği zaman Halk tarafından ve ‘Ulema’ tarafından bu kadar fazla kullanılan bir şeyin haram olacağına kolayca hükmetmenin mümkün olmadığı düşüncesidir. Bir de şu husus vardır ki; kendisi normalde sigara kullanmamasına rağmen diş ağrısı ve çözüm bulamaması sebebiyle ızdırab duyması, etrafında ona tütünün diş ağrısına iyi geldiğinin söylenmesi ve bunun üzerine ağrıyan yerine tütün basması ve diş ağrısının geçmesi üzerine sağlık yönünden de olumlu olabildiği kanaatine varması düşüncelerini şekillendirmiştir.⁹⁴

Mehmet Sıddık Gümüş tarafından hazırlanan *Tam İlmihal, Saâdet-i Ebediyye* kitabında, sigaranın mubahlığı şunlara dayandırılmıştır: kişiye zarar vermeyecek, nafakasını etkilemeyecek ve aşırı derecede tüketilmeyecek. Hakkında açık ayet olmadığı için haram denemeyeceğini savunmuştur.⁹⁵ Aşırılık mevzu bahis olursa İslam dini, hiçbir şeyde aşırıya gitmeyi tavsiye etmemiştir.

Mehmet Sıddık, kitabının bir yerinde şunları da söylemiştir: Amerika’da yapılan bir araştırmada sigara dumanını içine çekmeyenlerin akciğer kanseri hastalığına yakalanmadıkları, sigarayı çok içenlerde ise kanser olmanın sebebinin tütünün kendisi değil onu çevreleyen kâğıdın yanması sonucunda hastalık oluşabileceğini, tütünün yaprağını kâğıda değil de pipoya tütün yaprağına sararak veya nargile şeklinde içilebileceğine değinmiştir.⁹⁶

Bu yaklaşımlar incelendiği zaman, zararlı olmadığı takdirde sigaraya mubah denebilir anlayışı daha yaygındır. Belirli koşullar gerçekleştiğinde ancak sigara mubah hükmünü giyebiliyorsa burada bir yanlışlık vardır. Çünkü temiz olan şeyler helaldir. Bakara suresi 172. Ayette Allahu Teâlâ diyor ki: *“Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah’a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiye ve Allah’a şükredin.”* Yusuf Karadâvî’nin şu yaklaşımı konuyu özetliyor, “Cana, mala, akla zarar veren şeyler haramdır.”⁹⁷

⁹⁴ Mehmet Kalaycı; Eyüb Öztürk, “18. YY. Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-kültürel zeminine dair bir metin: Ebu Sehl Numan Efendi ve Tahlilu’dDuhan Risalesi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 58:1, 2017, s.15-16.

⁹⁵ Mehmet Sıddık Gümüş, *Tam İlmihal Seadeti Ebediyye*, Hakikat kitabevi, 83. baskı, İstanbul 2000, s. 629-639.

⁹⁶ Gümüş, *Tam İlmihal*, s. 985-986.

⁹⁷ Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I-VI, Miraç Yayınları, İstanbul, II, 219.

3.2. Sigaraya Mekruhtur Diyenler ve Dayandıkları Kaideler

Sigaraya mekruh diyenlerin dayanakları onu soğan ve sarımsak kokusuna eşdeğer görmeleri ve yenildiği ve içildiği zaman yanındakine eza ve cefa veren şeyler dinimizce de tenzihen mekruhtur. Tabiki sigaraya tenzihen mekruh diyenler olduğu gibi tahrimen mekruh diyen de çoktur. Harama yakın mekruh denmesinde zararlarının üzerinde daha çok durulmasının etkisi vardır. Hanefî mezhebinde tahrimen mekruh “ameli haram” diye geçmektedir. Yani bu demektir ki sübutu zannı olarak haram denilen bir şey yapılması halinde de haramdır. Ama sübutu kat i olsaydı şayet o zaman zaten adı tahrimen mekruh değil haram olacaktı.

Mehmet Emre, “Fetvalar” adlı kitabında bunun tahrimen mekruh olduğunu söylemiştir. Ona sorulan bir soruda ‘Sigara mekruh mudur haram mıdır’ O şu yanıtı vermiştir:

Peygamber (sav) Efendimizin döneminde ve müçtehidler zamanında sigara henüz bilinmiyordu. Bu nedenle, sigara hakkındaki hükümlerde farklı görüşler mevcuttur. İslam âlimleri, "Eşyada aslolan ibahadır" fıkıh kaidesi ile hareket ederek tütün kullanımının sorun olmadığını belirtmişlerdir. Ancak, bazıları sigaranın kötü kokusu ve sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı bunun mekruh veya haram olduğunu belirtmiştir.

Dini meseleleri inceleyen âlimler, tütünün sağlık üzerindeki zararlı etkilerini göz önünde bulundurarak, bazıları bu maddenin haram olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bunlar arasında Kalyubi gibi hem âlim hem de hekim olanlar da vardır. Ayrıca, modern doktorlar da sigaranın zararları hakkında sürekli uyarıda bulunurlar. Son dönem âlimlerden Muhammed el-Hamid, tütünün zararlı olduğunu ve kendini tehlikeye atmak anlamına geldiğini, dolayısıyla haram olduğunu belirtmiştir. Tütünün hiçbir besleyici veya onarıcı özelliği olmadığını, aksine zarar verdiğini ve bu nedenle kullanılan paraların israf olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, tütünün kötü kokusu da dikkate alınarak, onu içmek İslam’ın ağız kokusunu önlemeye yönelik öğretilerine aykırıdır. Dolayısıyla, tütün ve tütün ürünlerinin haram olduğu görüşü, bu maddenin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri ve kötü kokusu göz önüne alındığında mantıklıdır. Bu konuda farklı görüşlerin var olması bir şüphe oluşturabilir, ancak Hadis-i Şerifte, "Kim şüpheye düşecek olursa harama da düşer" buyrulmuştur.

Bu nedenle, haramlıkla mubahlık hükmü bir araya geldiğinde, haramlık yönü tercih edilmeli ve bu konuda daha dikkatli olunmalıdır.⁹⁸

3.3. Sigaraya Haramdır Diyenler ve Dayandıkları Kaideler

Bazı İslam âlimleri sigarayı israf olması ve sağlığa zarar vermesinde bir şüphenin kalmamasından dolayı onun haram olduğuna hükmetmişlerdir. İlerleyen konularda açacağız sigaraya neden haram denilebileceğini ve dayanaklarını. Bilindiği

⁹⁸ <http://www.sadakat.net/fetvalar/1297-sgara-haram-mi-mekruh-mu.html>. Erişim tarihi: (24.04.2020).

üzere Nâs olmadığı her konu askıda bırakılamaz bu akla da aykırı olmaktadır. Kıyas yoluyla hükümler verilebilir. Eskiden bilinmeyen şeyler zamanın ilerlemesi ve teknolojinin ve bilimin de bir hayli ilerlemesiyle artık bilinebilmektedir. Biz de önümüzdeki çağdaş meselelere özellikle çözüm bekleyen çağdaş meselelere duru bir akılla yaklaşmalıyız.

Hüküm vermek için Nâsın olmadığı veya yeterli görülmediği durumlarda icma ve kıyasa gidilir. Bunun yapılabilmesi için belirli şartlar vardır. İctihad etmek veya Müfti'nin fetva vermesi gerekir. Müçtehid de Müfti de bulunması gereken özellikler vardır ki ortaya sağlam bir sonuç çıkabilsin. Fetva konusu hassas olduğu için herkes bunu yapamaz. Ehli olanların bunu yapması gerekmektedir.

Müçtehid'in sahip olması gereken vasıfları;

- Arapça diline iyi bir şekilde hâkim olmak
- Kuran – ı Kerim'in bilgi sistemine sahip çıkmak
- Sünnet kavramının ne olduğunu bilmek
- Üzerinde tereddüt bulunan konular hakkında bir fikir ve ilim sahibi olmak
- Kıyas hakkında detaylı bir analiz yapmak
- Verilmiş ya da verilebilme ihtimali bulunan hükümlerin net bir şekilde amaçları hakkında bildirim yapmak gerekmektedir
- Anlayış gücünün zengin ve anlama kabiliyetinin yüksek olmasının yanında iyi bir muhakeme gücüne sahip olunması da gerekmektedir.
- Niyetin iyi ve itikad kavramının her ikisinin de sağlam olması.

İctihad, terim olarak fakihin ayrı ayrı (tafsili) delillerinden ameli hükümleri istinbat etmek adına elinden gelen her türlü imkânı harcaması anlamına gelmektedir.⁹⁹

Kıyas metodu, İmam Şafi'ye göre İctihad kavramı, bütün şekilleri ve metotlarıyla kıyas kavramının ne olduğunu bilmekten geçer. Hatta İmam Şafi, "İctihad kavramı kıyas anlamına gelmektedir"¹⁰⁰ der. Müçtehit kişi o sebeple en önce kıyası bilmelidir.

⁹⁹Muhammed Ebu Zehra, *İslam hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü*, çev. Abdulkadir Şener, Fecir yayınları-3. s. 329.

¹⁰⁰Şafii, *er-Risâle*, s. 477.

“Kıyas; hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemektir.”¹⁰¹

Kıyas kavramının ne olduğunu bilmek şu üç şeyi bilmeyi de beraberinde gerektirmektedir:

Kıyas için asıl olan nâslarla bu nâsların ifade ettiği hükümlere esas teşkil eden ve Fer'in Hükümünü asıla bağlayan illetlerin bilinmesi.

Sirayet etmediği sabit olan bir şey üzerine kıyas yapılamaz” prensibi gibi kıyasla ilgili ifadelerle kıyasa temel teşkil eden ve fer'i asıla bağlanan illetin vasıflarının bilinmesi.

Önceki müctehidlerin hükümlerini ortaya koymada ve hükümler için esas olarak kabul edip bir takım Fıkhi hükümler çıkarırken dayandıkları vasıfları tespit etmede başvurdukları metotların bilinmesi.¹⁰²

Müftü, kendisinin, insanlara doğru yolun ne olduğuna dair kılavuzluk eden ve vereceği fetvanın insanları ıslah etmek için bir mihver teşkil ettiğini birmelidir. Şatıbi konuyla alakalı olarak şunları dile getirir: “Üstün bir dereceye ulaşmış Müfti, insanları doğruluğa ve itidale sevkeden, halka mu'tedil yolu gösteren kimsedir. O insanları güçlüğe düşürmez ve gevşekliğe de sürüklemey.”¹⁰³

İşte bu deliller ve metotlar çerçevesinde müfti ve müctehidler yeni meselelere cevaplar vermişlerdir. Yeni meselelerde de aynı yöntem takip edilmektedir. Sigara içmek kişinin en başta kendisine sonra ailesine sonra topluma, çevreye, havaya zarar vermesidir. İçilmediği takdirde de kişinin, ailenin ve toplumun yararına olur. Dolayısıyla Kuranı Kerim, insanı pis ve zararlı olan şeylerden nehyetmiştir. Temiz olan ve helal olan yolu insanlara öğütlemiştir.

¹⁰¹Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl fî şerh-i mirkâtî'l-vusûl*, s. 433; Apaydın, Yunus, *Kıyas*, Ankara 2002, DİA, XXV, 529.

¹⁰²Muhammed Ebu Zehra, *İslam hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü*, s. 333.

¹⁰³Şatıbi, *el-Muvâfakât*, IV, 258.

3.4. Sigaraya Haram Diyenlerin Dayanakları

3.4.1. Sigara İçmek İçen Kişiye ve Başkalarına Eziyettir

Peygamberimiz (sav):

- “Birisine ne doğrudan ne de zarara karşılık olarak zarar vermek yanlıştır.”¹⁰⁴
- “Zarar ve mukabele bi’z-zarar yoktur.”¹⁰⁵
- “Canlarınız, mallarınız ve ırzlarınız size haramdır.”¹⁰⁶
- “Müslüman erkekleri ve Müslüman kadınları yapmadıkları şeyler yüzünde inciten insanlar, apaçık bir günah yüklenmişlerdir.”¹⁰⁷
- “Müslüman elinden ve dilinden, Müslümanların incinmediği insandır.”¹⁰⁸

Buradaki deliller sigaranın eziyet verici bir madde olduğuna delalet eder. Hele ki sigara ve kahvehane ikilisi günümüz toplumunda oldukça yaygındır. Erkeklerin vakit namazları eda etmek yerine camileri doldurmak yerine kahvehaneleri doldurdıkları aşikârdır.

Sigaranın eş, aile, iş, toplumsal hayata karşı durumu değerlendirildiğinde bu durum menfidir. Çünkü eşinizin hayat yoldaşı aslında sigaradır. Sizinle her yere gelir gider ve siz onu beklersiniz. Aynı şekilde ailenizin de zamanından çalar, çocuklarınız sigara içme adayıdır en başta. Önlerinde kötü bir örnek vardır. Ve çocuklar ebeveynlerin olumlu ve olumsuz davranışlarını örnek alırlar.

Sigaranın soğan ve sarımsak kokusu gibi rahatsız edici olması haram diyenlerin dayanakları arasındadır. Kokusu da oldukça rahatsız edicidir içmeyene çok ağır kokar.

¹⁰⁴Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 113, V, 326; Mâlik, *Muvatta*, “Akdiyye”, 31; İbn Mâce, “Ahkâm”, 17.

¹⁰⁵Mecelle külli kaidesi-19.

¹⁰⁶Buhari, “İlim”, 37; Müslim, “Hacc”, 147.

¹⁰⁷Ahzab suresi 58.

¹⁰⁸Buhârî, “İman”, 4, 5, “Rikak” 26; Müslim, “İman” 64, 65; Ebû Dâvûd, “Cihad”, 2

Müminin ise birbirini kötü koku ile rahatsız etmesi menedilmiştir. Hz. Peygamber bu konuda:

“Allah’ın bana helal kıldığı herhangi bir şey hakkında haram hükmü vermek benim elimde değildir. Ancak şu vardır ki ben bu bitkinin yaymış olduğu pis kokudan hoşlanmıyorum.”¹⁰⁹

Hem soğan ve sarımsağa kıyasla hem bu hadisten anlaşılacağı üzere sigara hem nahoş kokulu hem de Hz. Peygamber zamanına bakıldığında sigara kokusuyla mescide gelen birine de aynı koku rahatsızlığından ötürü hüküm vermeyeceğine garanti yoktur. Ve bunu şüpheli olmasından dolayı yapılmaması ve kaçınılması ancak kişinin dininin güzelliğindendir. Peygamber efendimiz, bir hadisinde “*Bana üç şey sevdirdi dediği şeylerden biri de güzel kokudur*” kötü kokuyu kimse sevmez.

Fıkıh âlimlerinin genel kanısı, zarara sebebiyet veren ve zaman içerisinde zarar veren arasında herhangi bir şey bakımından fark yoktur ve neticeleri aynıdır. Hatta ikincisinin tedavisi daha zor olmaktadır düşüncesindedirler. Aynı şekilde ‘Zehirli ve zararlı olduğu bilinen her bitki haramdır’. Sigara maddesi de zararları bilinen bütün bitkisi grubuna girmektedir. Bu sebepten ötürü de haramdır, görüşünü benimseyenler de vardır.¹¹⁰

3.4.2. Sigaranın Pis ve Habis Olması

“Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Resule, o ümmî peygambere uyan insanlardır. O, onlara iyiliği emretmektedir, onları kötülükten de alıkoymaktadır. Onlara iyi ve temiz olan her şeyi helâl, kötü ve pis olan her şeyi haram kılmıştır. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırmıştır. Ona iman eden insanlar, ona saygı gösteren insanlar, ona yardım eden insanlar ve ona indirilen nura (Kuran’a) uyan insanlar var ya, işte onlar kurtuluşa eren insanlardandır.”¹¹¹

¹⁰⁹Müslim, “Mesacid”, 76.

¹¹⁰ Boran, Mustafa, “Sigara ve Kat gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı 29, 2017, s. 445.

¹¹¹Araf suresi 157.

“İnsanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serinliği ve hoşluğu olmayan kara bir dumanın gölgesinde bulunurlar. Çünkü onlar, bundan önce (dünyada varlık içinde) sefahate dalmış ve azgın kimselerdi.”¹¹²

İsmail Hakkı Bursevi, sigaranın habisten olduğunu söylemiştir. Tayyibatın zıddı olan bu kelime temiz olmayan manâsına gelir hem kendisi hem de kokusu ayrıyeten de dumanı pis sınıfına girmektedir. Dumanında ateş olmasından dolayı şüphe içermektedir. Bugün yanmış yemeklerin ve yanmış etlerin sağlığa zararlı olduğunu mideye dokunduğunu ve kansere sebep olduğunu bilinmektedir. Sigara dumanındaki ateşin ise iyi olmadığını çıkarılmamak mümkündür.¹¹³

3.4.3. Sigaranın İsrâf ve Tebzir Olması

Sigarayla alakalı olmasa da sigaranın bazı hususlarıyla ilişkilendirilebilecek birtakım ayetler bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

- “Yiyiniz, içiniz fakat asla israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”¹¹⁴
- “Akrabaya, yolda kalmış yolcuya ve yoksul olan kişilere hakların ver; ama malını israf ederek saçıp savurma. Çünkü mallarını saçıp savuran kimseler, şeytanın kardeşi gibidirler. Şeytan ise onu yaratmış olan Rabbine karşı oldukça nankördür.”¹¹⁵
- “Hiçbir kul, kıyamet günü geldiğinde, ömrünü nerelerde tükettiğinden, öğrenmiş olduğu ilmiyle ne gibi işler yaptığının, malını nereden kazanıp nerede harcadığının, vücudunu nerede yıprattığının sorulmadıkça bulunduğu yerden kıpırdamaz.”¹¹⁶

¹¹²Vakıa suresi 42-45.

¹¹³ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l Beyan*, yy. ts. IX, 328.

¹¹⁴Araf suresi 31.

¹¹⁵İsra Suresi, 26-27.

¹¹⁶Buhari, “Rikak”, 1; Tirmizî, “Kıyamet”, 1

‘Tebzir’ kelimesi ise *saçıp savurma* manalarına gelir. İsrâf malın boşa götürülmesi ve kullanımında ölçüye riayet etmemek demektir. Tebzir, varken de yokken de bir malı nereye harcandığını sorgulamadan harcamaktır. Uyuşturucu kullanan kimselere hep zengin kimseler değildir. Parası olmayan kişiler bu batağa düştüklerinde çalıp çırpma, çevreye zarar verme, ailesine zarar verme, uyuşturucu tacirlerinin ve kimi kötü niyetli insanların kötü emellerine alet olma gibi olumsuz sonuçları beraberinde getirir. Sigaraya alışan bir insanın parası olsun veya olmasın buna ulaşabilmek adına belirli şeyler yapması lazımdır. Sigara da tıpkı uyuşturucu gibi bir bağımlılık maddesidir. Sigaraya giden para boşa gitmektedir denilebilir. Bu para daha güzel yerlerde harcanabilir. Temel gıda maddeleri, barınma, ihtiyaçlar (ulaşım, hijyen, giyinme, sosyal faaliyet, okul masrafı, sağlık hizmeti). Sigaraya verilen para kitaba kaleme verilmelidir. Açlık sınırında yaşayan ülkelere maddi yardım yapılabilir. Paranın nasıl ve nereye harcanması konusunda insanlar bilinçlendirebilir.

3.4.4. Sigaranın “Müftir” Olması

“Resulullah müftir ve müskir olan her şeyden menetti.” hadisi şerifi Ümmü Seleme, bunu haber verdi.¹¹⁷

Müskir; sarhoşluk veren, akli işlevsiz kılıp şuur dışı harekete sebep olan manâsındadır. *Müftir* ise içildiğinde vücudun hararet yapmasına, vücutta enerji kaybı ve gücün azalması, halsizliğe sevk eden, vücudu yıpratan şey manâsındadır. İkinci tanım sigara için uygun düşmektedir. İbnHacer, sigara sarhoş etmese bile müftir olan maddelerin haram olduğunu söylemiş ve sigaranın da bu maddelerden olduğunu bildirmiştir.¹¹⁸

Sigara damarların işlevini yapısını bozduğu için kalp-damar rahatsızlıklarının baş etkeni olarak bilinir. Bir insan için kalp damar sağlığı son derece önemli olup kan akışının hareket ederken önemi hayatidir. Hayat esasında kalbe bağlı kalbin kan pompalaması ise damarlarda dolaşan kanın vücutta devri daim yapmasına ve kanın içindeki oksijen sayısına bağlıdır. Sigara ise kandaki oksijen miktarını düşürür.

¹¹⁷Ebu Davud, Eşribe 5.

¹¹⁸Mustafa Muharrem, “et-Tedhin Eserühüfi’l-cismi ve’l-akl ve Tarikı ibtalihi”, Dâr’ut-tevfik, 4. Baskı, y.y. 1403/1983, s. 96.

İlerleyen yıllarda kan akışının yavaşlamasına ve erken yaşlanmaya sebebiyet verir. Bu gibi etkileri olan bir madde normal karşılanamaz. Ve dini açıdan da bakıldığında vücut fonksiyonunu bozmasından dolayı Müftir kelime manâsına uyar.

3.4.5. Sigara Münkerdir

“Sizden kim bir kötülük (münker) görürse onu eliyle hemen değiştirsin; buna gücü yetmez ise diliyle onun yaptığı kötülüğü söylesin; buna da gücü yetmiyorsa o zaman kalbiyle ona buğzetsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir.”¹¹⁹

Münker kelimesi, “çirkin iş, hoş olmayan davranış, kabahat” gibi anlamlara gelir. İyiliği emredip kötülükten sakındırmak ayetle de sabittir. Emri bil Maruf ve Nehyi ani’l münker farzdır. Allah’ın emrettiği bir şeyi önemsememek ve yapmamak manalarına gelir.

Sigara ne yazık ki zararlı olduğu bilinmesine karşın en çok içen ülkelerin ön sıralarını Müslüman ülkeler çekmektedir. Türkiye de bu oran yadsınamayacak kadar çoktur. Haram diyen âlimler münker olduğunu söylemekle birlikte uyarmakla da sorumludur.

3.4.6. Sigara Kişilerin Kendi Sağlıklarını Tehlikeye Atmasıdır

“*Kendinizi öldürmeyin*”¹²⁰

“*Kendinizi elinizle tehlikeye atmayın*”¹²¹

İnsanın canını Allahu Teâlâ insana emanet olarak vermiştir. Kişinin kendisine zararlı olduğunu bildiği bir şeyi yine bildiği halde kullanması zulümdür. Zamanla zarar veren şeylerle bir anda zarar veren şey arasında fark bulunmamaktadır.

Sigara hakkında Suudi Arabistan Adalet Bakanlığında Kadılık göreviyle tanınan Ahmed b. Muhammed b. Atık, müstakil bir eser kaleme almıştır. Yazılan bu eserde sigara kavramını bütün yönleriyle ele almıştır. Öncelikle zaruri hususlardan olan din, can ve mal gibi

¹¹⁹ Müslim, “İman” 78

¹²⁰ Nisa Suresi 29.

¹²¹ Bakara Suresi 195.

kavramlara zararı hakkında fikir beyan etmiştir. Müslümanlar arasında oldukça yaygın bir madde olmasından dolayı üzüntü duyduğunu dile getirmiştir. Özellikle sigara illetine bağımlı bir hale gelenlerin sigaranın hakkında açık bir nâs olmadığından dolayı haram olmadığını iddia ettiklerini ifade etmiştir. Sigara ile ilgili ilmi araştırmaların azlığından yakınmış ve bu doğrultuda birçok eser verilmesi gerektiğinden ve aynı şekilde araştırma yapılması gerektiğinden bahsetmiştir. Eserinde sigaranın, insan sağlığına, çevreye olan zararlarını uzun uzun yazmıştır. Sigaranın ibadetlerle olan alakasını genişçe söylemiştir. Sonuç olarak; günümüzde sigaranın birçok zararının ortaya çıktığını, sigaranın sağlam bir mal olmadığını, sigarayı telef edenin tazmin etmesi gerektiğini, sigaranın alım-satımının âlimlerin bir olmasıyla caiz olmadığını, sigara içenin fâsık olduğunu, fâsığın ezan ve imametin kerahetle caiz olduğunu, sigara içenin tütün kokusu üzerinde bulunurken mescide girmemesi gerektiğini, sigaradan kazanılan paranın haram olması sebebiyle o para yoluyla hiçbir şekilde zekât verilemeyeceğini, o para ile yapılan haccın doğru olmayacağını, sigaranın nikâhın ayıplarından sayılacağını, sigara içenin nikâhta içmeye denek olamayacağını, sigara içenin şahitliğinin kabulünün tartışmalı olup doğru olanın şahitliğinin kabul edilmemesi olduğunu, sigara içilmesine götüren ziraatı, taşınması, dağıtımının yapılması, dükkân kiralınması, satılması gibi hususların da haram olduğunu, sigara içmenin ilim ehlinin râcîh kavline göre haram olduğunu söylemektedir.¹²²

Sigaranın mütekavvim bir mal olmayacağını Ahmet bin Muhammed bin Atik yukarıda belirtmiştir. Malı mütekavvim demek, şer'an kendisinden istifade olunması ve yenmesi mubah olan şeydir. Müntefeun bih de denilir.¹²³ Yani alım ve satımda akid gerçekleşmesi için mütekavvim mal cinsinden olması lazım gelir. Bilimsel açıklamalara dayanarak, sigara yararlı maddeler sınıfında değildir. Dolayısıyla alım satımında sıkıntı vardır. Hatta yukarıdaki söyleme bakılacak olursa Muhammed Atik'in dediğine göre caiz gözükmemektedir.¹²⁴

3.4.7. Sağlığı Korumak Farzdır

“İki nimet vardır ki insanların çoğu bu konularda aldanmaya kapılmıştır, kıymetini takdir edip onları değerlendirmekten mahrum bırakılmıştır. Bu iki önemli nimet; sağlık ve boş vakittir.”¹²⁵

“Kuvvetli Müslüman Allah katında zayıf Müslüman'dan daha hayırlı (daha üstün) ve daha sevimlidir.”¹²⁶

¹²²Boran, Mustafa, “Sigara ve Kat gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı 29, 2017, s. 445.

¹²³Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri 1*, 10. Baskı, s. 40.

¹²⁴ Boran, Mustafa, “Sigara ve Kat gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü”, s. 445.

¹²⁵Buhari, “Rikak” 1, 60.

¹²⁶Müslim, “Kader” 34; İbn Mâce, “Mukaddime”, s. 10.

Canı korumak Zaruriyât sınıfına girer. İslam dininin önemseddiği esasların en başını çeker. Can varsa din devlet haklarından söz edilebilir. Ölümle her şey kurallar yasalar son bulur. Yani insan yaşarken dünyada iken mutlaka kurallara ihtiyaç vardır. Din de insana bunu vaaz eder. Yaşama hakkını her şeyden önce tutmuş ve öldürmemeyi emretmiştir. Kişi ne kendini ne de bir başkasını öldürmemeli buna giden yolları kapamalıdır. Sigara insanın hem vaktinin hem sağlığının geri dönüşü olmayan çıkmaz yol misali zaman ve sağlık kaybına yol açmasıdır. Bu günaha girildiği gibi telafi de edilemez.

3.4.8. Sigara Çevre Kirliliğine Sebep Olmaktadır

Yeryüzünde yaklaşık 45 milyon hektar alan tütün üretimine ayrılmıştır. Yararlı bitkilere ayrılması daha güzeldir fakat talebin çokluğu nedeniyle 120 ülkede Amerika, Asya, Avrupa, Afrika, Orta Doğu’da tütün üretimi yapılmaktadır. 1976 yılında üretilen tütün rekor seviyelere çıkmıştır ve 5,5 milyon tona yaklaşmıştır. Dünya üzerinde tüketilen sigara sayısı 1970 yılında 3180 milyar iken 1976 yılında 3850 milyara yükselmiştir. Bu durumun ülkelerin ekonomik yapılarıyla da yakından ilişkili olduğu üzerinde durulmaktadır. Dünyada özellikle gelişmekte olan ülkelere, sigaranın insanlara daha çok zararı vardır. Hem sağlık imkânı hem yetersiz beslenme hem spor yapma imkânının bulunmaması, insanlarda sağlık sorunlarının daha çok artmasına sebep olmaktadır.¹²⁷

Çevre kirliliğine sebep olur. Sigara izmaritlerinin her yerde olması hem görüntü olarak kötü hem belediyenin temizlik personeline ağır bir yüküdür. Nitekim sigara içen kimselerin bunun farkında olmadıkları gözlemlenebilir. Sokak başlarında, otobüs, minibüs duraklarında, parklarda, bahçelerde, apartman içinde, dükkânlarda, yollarda birçok yerde izmarit görüntüsüne rastlanır. Ormanlık alanlarda söndürülmeden atılan sigaralar ise orman yangınlarına sebep olmaktadır. Hava kirliliğine gelince, katran nikotin ve bir sürü zehirli maddeyi içeren sigara havaya içindeki zehirli gazların salınmasıyla oksijeni etkilemekte ve karbonmonoksit gazını yaymaktadır. Zararlarını

¹²⁷Mimioğlu, Mihri, “ Sigara ve Sağlığımız “, Diyanet Dini, İlmi, Edebi Üç Aylık Dergi, Ocak, Şubat, Mart 1984, Cilt: XX, Sayı: 1,

gidermek pek mümkün görünmemekle beraber bu ürünün içilmesine olan yaptırımların ağırlaştırılması ve üretiminin dünya üzerinde azalması büyük önem arz etmektedir.¹²⁸

3.4.9. Sigara Nafaka Yükümlülüğüne Zarar Verir

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta ve ailenin geçimini sağlamaktadırlar.”¹²⁹

Burada anlaşıldığı üzere nafaka sorumluluğu erkeğe verilen bir görevdir. Erkek eşi ve çocuklarına bakmakla ve evini geçindirmekle gıda, barınma, ısınma, eğitim ve sağlık imkânlarını ailesine sağlayabiliyor durumda olması lazımdır. Bunu sağlayamayan birinin sigaraya para vermesi birçok âlim tarafından haram görülmektedir. Ali Bardakoğlu, Hayrettin Karaman, Mehmet Emre, Faruk Beşer, Yusuf Karadâvî ve birçok fıkıh bilgininin özellikle bu konu hakkında açıklamaları bulunmaktadır.

Allah’ın ayetle emrettiğini yapmadığı için kişi sorumluluk altına girer. Hesap verecektir. Bu bilinçte olmak elzendir. Nafaka örf ile de sabittir. Kişi ailesinin ihtiyaçlarını o dönemde yaşayan insanların orta seviyesine göre tutmak zorundadır. Günümüzde çoğu kişi ev araba eğitim sağlık ilaç ve benzeri imkânlardan orta derecede faydalanabilmektedir. Boşa para verilen sigaranın bir ailenin geçimine olumsuz etkisi çoktur. Ev ekonomisinin üçte birinin sigaraya gittiğini, bu da nafakadan kısılmasına sebep olduğu bilinmektedir. Hak dediğimiz kavram, burada ortaya çıkar. Eşinin hakkı çocuğunun rızık, zevk ve keyfi için bu haklara girmemeli ve ihmal de edilmemelidir.

3.4.10. Sigara Bağımlılık Yapan Bir Maddedir

Uzmanlar sigaranın yüksek miktarda nikotin içermesinden dolayı bağımlılık yaptığını söylemektedirler. Günümüzde sigara ve alkol arasında da yakın bir ilişki mevcuttur. Alkol de bağımlılık yapar sigara da. Alkol insan beynini uyuşturur sigara da insan beynini sarsar fakat aradaki fark akılla ilgilidir. Aklı muhakeme gücü diyebileceğimiz unsur alkol yok ederken sigara yok etmez. Bu sebeple sigara ve alkol

¹²⁸ Nail Erhan ve diğerleri, “*Sigara ve İnsan Sağlığı*”, *İslami İlimler Araştırma Vakfı*, (İstanbul 1993), s.7-12.

¹²⁹ Nisa Suresi 34.

arasında çok zararlı olmaları bakımından fark yoktur fakat türü ve etkileri yönünden farklılıklar vardır. Her sigara kullanıcısı alkolik değildir ancak çoğu alkol kullanıcısı aynı zamanda alkoliktir.¹³⁰

Nikotin, sigara içeni uyarmakta, beyine sürekli nikotin isteme mesajı göndermektedir. Dolayısıyla insanda sürekli bir sigara içme arzusu uyandırmaktadır. Bağımlılık yapan şeyler İslam dini açısından da uygun değildir. Başka konu ayrıntıları da vardır bununla ilgili. Sigara bağımlısı bir kişi vaktinin çoğunu sigara içerek geçirdiğinden ve sigara içmeden duramadığından İmametinin sahih olmayacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.¹³¹

3.4.11. Sigara Vakit İsrafıdır, Abesle İştigaldir

Sigaranın vakit kaybı olduğu yönünde birbirinden farklı kişiler tarafından söylenmiş bazı sözler bulunmaktadır. Bu sözler ise aşağıdaki gibidir:

“İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit.”¹³²

“Hiçbir kul, kıyamet gününde, ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle ne gibi işler yaptığından, malını nereden kazanıp nerede harcadığından, vücudunu nerede yıprattığından sorulmadıkça bulunduğu yerden kırıdayamaz.”¹³³

“Öyleyse bir işi bitirince hemen diğer işe koyul”¹³⁴

“Zamana yemin olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip Salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler ayrılmaktadır.”¹³⁵

¹³⁰ Başkurt, İrfan,” Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)”, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 8, Yıl: 2003, s. 75-76.

¹³¹Karadâvî, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, II, 213.

¹³²Buhârî, “Rikak” 1. Ayrıca bk. Tirmizî, “Zühd” 1; İbni Mâce, “Zühd” 15.

¹³³Tirmizî, “Kiyame”, 1.

¹³⁴İnşirah Suresi 7.

¹³⁵Asr Suresi 1-3.

“Bir kişi doğduğu günden ihtiyaılayıp vefat ettiği güne kadar Allah rızasını kazanma uğruna yüz üstü yerlerde sürünse (yani her türlü meşakkate katlanarak ibadet, tâat ve hizmetlere koşursa), kıyâmet günü bu yaptığını çok yetersiz görür ve daha fazla yapmış olmayı ister.”¹³⁶

“Resulullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- şöyle buyurur:

Beş şey gelmeden önce beş şeyi ganimet bil:

- İhtiyarlığın gelmeden önce gençliğini,
- Hastalık gelmeden önce sıhhatini,
- Fakirlik gelmeden önce zenginliğini,
- Meşgul zamanların gelmeden önce boş vakitlerini
- Ölümün gelmeden önce hayatını!”¹³⁷

“Ey yüce Rabbimiz! Ne olursun, bizi buradan çıkarıp dünyaya geri gönder, daha önce yaptıklarımızdan başka, Salih ameller işleyelim!» diye feryat ederler. Allah Teâlâ şöyle buyurur: –Biz size, düşünüp ibret alacak ve hakikati göreceğ kimseğnin düşünebileceği kadar bir ömür vermedik mi? Hem sizi peygamber de gelip ikaz etti. Öyleyse tadın azabı! Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur!”¹³⁸

“Nihâyet onlardan birine ölüm gelip çattığında: Rabbim! Beni geri gönder; tâ ki boşa geçirdiğim dünyada Salih ameller işleyeyim der.”¹³⁹

“Resulullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- bir gün:

“–Ölüp de pişmanlık duymayacak hiçbir kimse yoktur.” buyurmuşlardı. Ashâb-ı kirâm:

“–Onun pişmanlığı nedir ya Resulullah?” diye sordular.

Efendimiz -sallâllâhu aleyhi ve sellem-:

“–Güzel bir Müslüman ise, bu hâlini daha fazla artırmamış olduğuna; kötü bir kişi ise, o kötülükten vazgeçmediğine pişman olacaktır.” buyurdular.¹⁴⁰

¹³⁶Ahmed, IV, 185; Beyhakî, *Şuab*, I, 479; Heysemî, I, 51; X, 225, 358.

¹³⁷Hâkim, *Müstedrek*, IV, 341; Buhârî, “Rikak”, 3; Tirmizî, “Zühd”, 25.

¹³⁸Fatır Suresi 37.

¹³⁹Müminun Suresi 99-100.

Ayet ve hadislerden yola çıkarak zamanın kıymetini bilmek bütün Müslümanların üzerinde büyük bir sorumluluktur. Zamanını boşa götüren kişinin pişmanlık duyacağı ayetle sabittir. Boş vakit geçirmek insana hiçbir fayda sağlamadığı gibi hesap gününde vaktini nerede harcadığından da mesuldür. Salih amel sınıfına girmeyen sigaranın, insanın daha fazla salih amelle meşgul olması gerektiği emrine de ters düşmektedir.

Bir sigara için, beş dakika ayıran kişi akşama kadar yirmi sigara içse, gününün bir saatini boşa geçirmiş oluyor. Kaldı ki zaman mefhumunu anlamamanın en iyi yolu ölümü hatırlamaktır. Çünkü insan bu hayata bir kez geliyor. Doğduğu ve öleceği zaman belirli bu süre zarfını oluşturuyor. Bu zamanın ne şekilde nasıl geçirildiği çok önemlidir. İnsanın yaşadığı hayat, kendisine Allah tarafından verilmiş olan bir emanettir. Bu emanete hıyanet etmeden iyi bakması gerekmektedir. Bir insan, hayatını Allah'ın emirleri ve yasakları doğrultusunda geçirdiği takdirde, emanete hıyanet etmemiş olur.

İnsana verilmiş olan nimetler arasında en kıymetli olanlarından bir tanesi kuşkusuz sağlık ve sıhhattir. Haliyle insan doğası gereği bir durumu ancak onu kaybedince anlayabilen bir yapıya sahiptir. Hastalıkların öncesinde sağlığın kıymetinin bilinmemesinin önemli örneklerinden biridir. Bir insanın vücuduna ve ruhsal sağlığına sahip çıkması, her şeyden önce gelmektedir. Bu hususları korumak maksadıyla tüm tedbirleri almak, en başta gelen görevlerimiz arasında bulunmaktadır. Sigara içmek boş vakit geçirmektir. Keyfi ve nefsanî bir faaliyettir. İnsanın yaratılış amacına uymamakta ve insanı Allah-ı zikretmekten alıkoymaktadır. Abes bir iş ve onunla işgal etmektir. Aile ve sosyal faaliyetlere ket vuran, zamanı kalitesizleştiren, insanlara kötü örnek olan bir davranıştır.

3.4.12. Ulu'l Emre İtaat Gerekçesi

Tarihte İslam'a halifelik eden insanların sigarayı yasakladığını bilmekteyiz. Kimilerince meşru görülmüş serbest bırakılmış olsa da kimilerince ise sakıncalı görülmüş ve yasaklanmıştır. İnsanların yararını gözeten bir Padişah halkın ve umurun

¹⁴⁰Tirmizî, "Zühd", 59.

maslahatına uygun yasaklamalar ve kısıtlamalar getirebilir. “*Sultanın maslahat için umurun yararı nehyinin varid olduğu her meşru işte, o emre ittiba etmek vaciptir.*”¹⁴¹ “Sultana masiyette itaat yoktur. Ancak iyilikte itaat vardır.”¹⁴² IV. Murad Şeyhülislam’dan aldığı haramlık fetvası ile sigarayı yasaklamıştır. Devlet başkanına kötüye götürmediği müddetçe uymak şarttır. Ülke lehine alınmış kararlar her zaman halk için de faydalıdır.

Bugün ülkemizde devlet tarafından sigara ile ilgili yasaklama ve kısıtlamaları yapılmaktadır. Fakat bunun önüne kısmen geçildiği söylenebilir.

3.4.13. Sigara Dumanının Ateşten Olması

“Göğün açık bir duman getireceği günü bekle”¹⁴³

“Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, ancak ve ancak karınlarını dolduraya ateş yemiş olurlar ve zaten onlar çılgın bir ateşe (cehenneme) gireceklerdir.”¹⁴⁴

Bazı âlimlerin sigaranın yasaklanmasının gerekçesi olarak sigaranın dumanını, bazısının ise sigaranın ateş olmasını gerekçe olarak göstermişlerdir. Yukarıdaki ayeti de delil olarak göstermişlerdir. Pişmiş olan yemekler helal sayılırken yanmış olan yiyecekleri yemek de haram olarak kabul edilmiştir. Nitekim yanmış olan şeyler de sağlığa zararlıdır. Çeşitli hastalıklara sebebiyet verdiğini bilmekteyiz.

Tütün ve sigara da ateşle yakılarak tüketildiğinden ateşten bir parça olması gerekçesiyle haram denilmiştir. Bunu gece ve gündüz elinden düşürmeden içenlerin ise günaha girdikleri düşünülmüştür. Duman olduğu gerekçesini savunanlar ise, sigara içildiğinde dumanının ağızdan ciğerlere çekilmesinden dolayıdır. Duhân suresinde ise helak olan bir kavim için dumanın bir ceza aracı olarak nitelenmesi ve duman bir ceza aracı olduğu için insana faydalı bir şey olsa ceza olarak kullanılmaz idi. Sigara

¹⁴¹ Muhammed Hadim, *Tarikatül Muhammediyye Şerhi “Berika”*, İkdâm Matbaası, h. 1326.

¹⁴² Şerhu’l Hatime fi Kavaidi’l Fıkhiyye, 132. Kaide.

¹⁴³ Duhan Suresi 10.

¹⁴⁴ Nisa Suresi 10.

dumanının zarar verdiği bilimsel olarak ispat edilmiştir. Hem içene hem yanındakilere zarar verdiğinden sigara dumanı ve ateşi içinde barındırdığı için haram denilmiştir.

Haram diyenlerin dayanaklarını incelemiş olduk. Haram diyenlerin delilleri mubah ve mekruh diyenlere göre daha fazladır. Çoğunluğu oluşturan görüş haram olduğu yönündedir. Günümüzde ise haram diyenlerin sayısı artmıştır. Bunun sebebi ise artık zararlarının açık bir şekilde biliniyor olmasıdır. Özellikle birçok hastalığa kapı aralması hükmüyle ilgili soruları gündeme tekrar getirmiştir.

3.5. Geçmişten Günümüze Sigaraya Yaklaşımlar

Aşağıda sayacağımız veriler “Tütün” DİA maddesinden alınmıştır:

- Tütün yasağını oldukça sıkı bir şekilde uygulamaya koyan Padişah: *Osmanlı padişahı IV. Murat (1623-1640)*
- Tütün ve tütün ürünlerinin mubahlığına dair fetva veren Şeyhülislam: *Bahâî Mehmet Efendi (Osmanlı Şeyhülislâmı, Şair)*
- Tütün ve tütün ürünlerinin en önemli savunucularından birisi olan Âlim: *Nablusi Abdulgani b. İsmail (Sufî, Fakih, Edip ve Şair)*
- Tütüne dair mubahlığına inanan âlimlerden: *Altıparmak Mehmet Efendi (Türk Mutasavvıf ve Âlimi)*
- Tütünün haram olduğu yönünde fikir beyan eden âlimlerden: *Haskefi (Hanefî Âlimi)*
- Tütünün haram olduğunu savunan Şeyhülislam: *Ataullah Mehmet Efendi (Osmanlı Şeyhülislâmı)*
- Tütünün Tahrimen Mekruh bir madde olduğunu dile getiren âlimlerden: *Hadimi Ebu Said (Osmanlı Âlimi, Fakih ve Mutasavvıf)*
- Tütünün Tenzihen Mekruh bir madde olduğunu dile getiren âlimlerden: *İbn Abidin, Muhammed Emin (son dönem Hanefî fakihlerinin önde gelenlerinden)*
- Çıkarılmış olduğu ferman ile birlikte tütün ve tütün ürünlerini yasaklatan Padişah: *I. Ahmed (Osmanlı Padişahı 1603-1617)*

SONUÇ

Sigara Amerika’da ortaya çıkıp bütün dünyaya yayılmıştır. 1400’lü yıllarla başlayan bu maddenin tüketimine günümüzde halen devam edilmektedir. Yaprğa kâğıda puroya vb. sarılmasıyla tüketiminde farklılıklar arz eder. Günümüzde ise kâğıda sarılan sigara olarak bilinen şekli yaygınlaşmıştır. Sağlığa olan zararları son yüzyıllarda ispatlanmış olup özellikle içinde kanser yaptığı bilinen birden fazla gaz içermektedir ve bu zararlı özelliği de sigara paketleri üzerinde yer almaktadır. Sigara solunum sistemine zarar vermektedir. Sigara, gırtlak, ağız boşluğu ve nefes borularına da zarar vermektedir. Akciğerlere de ciddi zararlar vermektedir. Sigara ateşten olduğu için ağız ve akciğerler yoluyla içilen sigara insan sağlığını tehdit ederek yaşam kalitesini düşürür. Nefes almak zor hale gelir ve hastalıklar başlar. Sigaranın ölüm oranlarına da etkisi olduğu araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur.

Sigara kullanımının üzerinde çevre faktörü neredeyse en etkili olanıdır. Çevresinde sigara içmeyen kişiler ve içen kişiler kıyas edildiğinde sigara içenlerin yanındaki kişilerin bir süre sonra sigara kullanımına başladığı bilinmektedir. Genç insanların sigaraya başlamalarında toplumsal baskı, sigaraya karşı hazırbulunuşluk, karakter farklılıkları gibi sebepler etkili olmuştur. Sigara içenlerin yanındaki kişileri de pasif içici konumuna sokmaları da unutulmamalıdır. Zararları kişinin hem kendisine hem de çevresinedir. Ekonomik olarak da çok büyük kayba neden olur. Ülke, millet, aile, birey bazında kalitesiz bir tablo oluşturur. Sigarayla mücadele edilmesi için toplumsal bir mücadele gerekir. Ebeveynler çocuklarını sigara bağımlılığından korumak için neler yapması gerektiğini öğrenmelidir. Sigarayla mücadelede toplumsal bir bilinç oluşturulmalı ve sigarayla mücadele kapsamında yasalar düzenlenmelidir.

Sigaranın dini hükümleri vardır. Haram veya mekruh olması yönünde birçok görüş vardır. Arap ülkelerinde sigara kesin olarak Haram diye bilinirken Türkiye’de haram mı tahrimen mekruh mu tartışmaları sürmektedir. Fukahanın haram veya mekruh saymasında ise başlıca sebep sağlığa zararlı olmasıdır. El-Ezher üniversitesi, bu konu hakkında “*Sigara kesin olarak haramdır. İçenler terk etmeli, içmeyenler de içenin yanında bulunmamalıdır.*” diyerek haram demiştir. Mecmau’l Fıkhi’l- İslami İslam Fıkıh akademisinde yayınlanan bu fetvada sigaranın haram olduğu konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ancak kesin bir yargıya varmanın yanlış olduğu konusunda da fikir bildirmişlerdir. Din İşleri Yüksek Kurulu, sigaraya tahrimen mekruh

demektedir. Sigaranın hükmü üzerinde tartışmalar devam edebilir. Kesin olarak haram demek zordur. Kişinin sağlığı ekonomik durumu tüketme şekli ve sıklığı hepsi bir etkindir diye düşünüyorum.

Sigaraya mubah diyenlerin dayandıkları kaide, “*Eşyada asıl olan ibah olmasıdır.*” Mecelle kaidesine göre günlük hayatımızda ayet ve hadisle haramlığı kesinkes olmayan şeyler için konulmuş bir hükümdür. İslam dininde haram olan şeylerden ziyade helal olanlar daha fazladır ve AllahuTeâlâ kullarına dünyada çoğu şeyden yararlanmasına müsaade etmektedir. Bir diğer sebep ise sigaranın toplumda iyice yaygınlaşmış olması ve içen sayısının artmasından dolayı itikad gereği kişilerin inançları sıkıntıya girmesin diye düşünülerek günaha girmesin ve fitne olmasın gibi gerekçelerle bu düşünceye varmışlardır. Sigaraya mekruh diyenlerin dayandıkları kaideler ise; Sigaranın eza ve cefa vermesi bu gibi şeyler dinimizde mekruh olarak görülmüştür. Sigarayı soğan ve sarımsak konusuna eşdeğer görmeleridir. Tahrimen mekruh denilmesinin sebebi ise harama daha yakın olup “ameli haram” diye geçmesidir. Yani bu demektir ki sübutu zannı olarak haram denilen bir şey yapılması halinde de haramdır. Haram diyenlerin dayanaklarından başlıcaları ise sigaranın haramlık illeti, zifirin (katran) necis olması, sigara içmenin içene ve çevresine eziyet olması, sigaranın israf olması ve tebzir (saçıp savurma) olması, sigaranın müftir (sarhoşluk veren) olması, sigaranın münker olması ve sigaranın alışkanlık yapması gibi sebeplerdir. Sigaranın haram denilmesine en büyük gerekçelerden biri de vakit israfı olmasıdır. Boş işlerden sayılması, bir müslümanın ise vaktinin kıymetli olup boş işlerden yüz çevirmesinin emredilmesidir.

Sonuç olarak sigaraya verilen hükümler ortadadır. Haram denilmesi fukahanın genel görüşü olsa bile kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Haram diyenlerin sayısı çok olsa da mekruh ve mubah görüşünü benimseyenlerin sayısı da az değildir. Sigara içilmesi sağlığa zararlı olup yapılmaması daha doğrudur.

KAYNAKÇA

4207 Sayılı Kanun, 1996, [22829.pdf \(resmigazete.gov.tr\)](https://www.resmigazete.gov.tr)

Akdeniz E, Sigara Bağımlılığı Sağlığa Etkileri ve Sigara Bıraktırmada Kullanılan Transteorik Model, 2016.

Ali H, Abdul Hamid, *Hükmü'd Din Fi'l Lihyeti ve-t Tedhin*, Dar-u İbn Hazm, Beyrut, 1992, s 45.

Ayçiçek A, Eskişehir İline Hastaneye Başvuran Adolesan ve Anne – Babaların Sigara Kullanma Alışkanlıkları, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 2014, 57, 4

Aydemir B, Sigara ile İlgili Yazılmış Risalelerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018(Kastamonu)

Başkurt İ, Gençlik Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım), İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 8, Yıl: 2003.

Baysa H, Ömer Müftü Kilisi'nin Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşünün Değerlendirilmesi -Risâletü'd-Duhân Bağlamında, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2015/1, CİLT: 2, SAYI: 2, s. 37-57.

Beşer, Faruk, İslam Fıkhı Açısından Sigara, Sigara ve İnsan Sağlığı, İsav Yayınları, İstanbul 1993, s.41-54.

Boran, Mustafa, Tütün, Sigara ve Kat gibi Zararlı Maddelerin Dini Hükmü, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2017, sayı:29, sayfa 425-455.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l- Beyan*, yy. ts. IX, 328.

Çalışkan S, Metintaş S, Dünyada Tütün Kontrol Uygulamalarının Küresel Ölçekte Değerlendirilmesi, Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 2018; 32 – 41.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu, <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38295/sigara-icmenin-dini-hukmu-nedir>

Dökmen G, Pekkaya M, Saymaz N, Sigara Bağımlılığı ve Devletin Sigara Tüketimi ile Mücadele Yöntemleri Arasındaki İlişki, Maliye Dergisi, Ocak – Haziran 2019, 176: 599 – 623.

Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ), Monitor Uygulamaları, 2017

- Dünya Sağlık Örgütü, Küresel Tütün Epidemisi Raporu, 2017
- El-Karadâvî, *Yusuf, Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I-VI. Miraç Yayınları, İstanbul, II. 219.
- El-Karadâvî, *Yusuf, İslam'da Helal ve Haram*, (tercüme, Mustafa Varlı), Hilal Yayınları cilt 1, sayfa 228.
- Fetva Fi Hükm-i Şürbi'd-Duhân(Çeviri), İlmi Araştırmalar ve İfta Başkanlığı, Riyad, 5. Baskı, 2012
- Fowles J, Shusterman D, Cigarette Science: Addiction By Desing, Oxford University Press, p.176, 2004
- Gönenç, Halil, Günümüz meselelerine fetvalar, İlim Yayınları, İstanbul, 1982.
- İmam Şafii, Er Risale, sayfa 477.
- Kalaycı, Mehmet, Öztürk, Eyüp,18.yy Osmanlı Coğrafyasında Tütünün Sosyo-Kültürel zeminine dair bir metin; *Ebu Sehl Numan Efendi ve Tahlilu'd-Duhân Adlı Risalesi*, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 2017, Cilt 8, Sayı:1, sayfa 7-8.
- Karaçam Z, Aydın M, Hazel, Perihan, Osmanlı İmparatorluğunda Özelleştirme Faaliyetlerine Örnek olarak Reji Tütün İdaresi, Dergipark.
- Karaman F, İslam Dini Açısından Tütün ve Sigara Üzerine bir İnceleme. Diyanet İlmi Dergisi, 1999, Sayı: 3, cilt 35, (Temmuz-Ağustos-Eylül)
- Kasatura İ, *Gençlik ve Bağımlılık*, Evrim Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Köknel Ö, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, S: 291, Altın Kitaplar Yayınevi, 1998 İstanbul
- Levy DT, Chaloupka F, Gitchell J, The Effects of Tobacco Control Policies on Smoking Rates, Journal of Public Health Management and Practice, 2004, 10, 4; 333-353
- Marakoğlu K, Sezer RE, Sivas'ta Gebelikte Sigara Kullanımı, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2003, 25, 4, 157 – 164
- Mayo Clinic, 3. Cilt, Hürriyet Gazetesi Yayınları, 1995, 954 – 970
- Mehmet İşpirli, Mustafa Uzun, “Bahaî Mehmet Efendi”, DİA, İstanbul 1991, IV, 463,464.
- Mehmet Sıddık Gümüş, *Tam İlmihal Seadeti Ebediyye*, Hakikat kitabevi, 83. baskı, İstanbul 2000, s. 629-639.

- Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 12. Cilt, S; 392, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- Mimioğlu, Mihri, Sigara ve Sağlığımız, Diyanet Dini, İlmi, Edebi Üç Aylık Dergi, Ocak, Şubat, Mart 1984, Cilt: 20, Sayı: 1.
- Molla Hüsrev, Mir'âtü'l-usûl Fî Şerh-i Mirkâtî'l-vusûl, s. 433; Apaydın, Yunus. "Kıyas", Ankara 2002, DİA, 25, 529.
- Muhammed Ebu Zehra, çvr. Abdulkadir Şener, *İslam hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü*, Fecr yayınları-3. s. 329.
- Narin İ, Akdağlı Mustafa b. Ali Amasi ve Sigaranın Hükmü Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Ekev Akademi Dergisi, 2018, Sayı: 74; 185 – 203
- Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri 1*, 10. Baskı, s. 40
- Ögel K, Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme, İstanbul, Yeniden Yayınları, 2010, 7 – 9
- Özcan S, Taş HY, Çetin Y, 2013, Sigara ile Mücadelede Toplumsal Bilinç, HAK – İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4.
- Özer M, Sigara Alışkanlığı, Aile ve Toplum Dergisi, Yıl:5, Cilt:2, Sayı:6, Ekim – Aralık 2003
- Özyazıcı, Alparslan, Alkollü İçkiler Sigara ve Diğerleri, sayfa 123-158.
- Sabık, Seyyid, *Fıkhus Sünne*, Darü'l Kitabi'l Arabî, Lübnan, 8.baskı, Beyrut 1987, III.236.
- Saraçoğlu S, Öztürk F, Türkiye'de Tütün Kontrol Politikaları ve Tütün Tüketimi Üzerine Bir Değerlendirme, Politik Ekonomik Kuram, 2020, Cilt: 4, 20 – 44.
- Saylan Ş, 17. Yüzyıl Osmanlısında Bir Tütün Müdafaası, Ahmet Devleti'nin *Risale'tü'n İnsaniyye Fi Bahsi-d Duhâniyye* Adlı Risalesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Saylan Ş, Tütün Kullanımına Mu'tedil Bir Yaklaşım: *Şevkizade Süleyman Efendi'nin Duhân Risalesi*.
- Simkin DR, Adolescent Substance Use Disordersand Comorbidity, Pediatric Clinic of North America, 2002, 49, 2, 463-477
- Şahin O, Risale Fi Hükmü't Tütün ve'l Kahve Muhammed Fıkhî ve'l Ayni El Hanefi Eminül Fetva (Dirase ve Tahkik), İslam Araştırmalar Dergisi, 2018 sayı:31, sayfa 697-714.

- T. C. Sağlık Bakanlığı Tütün ve Diğer Bağımlılık Yapıcı Maddelerle Mücadele Daire Başkanlığı, 2014, Küresel Yetişkin Türkiye, Dumansız Hava Sahası (saglik.gov.tr)
- T. C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye’de Tütün Kontrolü Çalışmaları, 2012, www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-15787/turkiyede-tutun-kontrolu-calismalari.html
- Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı(TBM) Alan Kitaplığı Dizisi:8, Sigara Vücudun Düşmanı, <http://www.tbm.org.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı(TCSB) Havanı Kori Dumansız Hava Sahası, <http://www.havanikoru.org.tr/>
- Uludağ Süleyman, *İslam ’da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara 1992, 5.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Sigara, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Sigara>
- Yeğiri MM, Ağbaş A, Yeğiri AH, 1985, Sigara Dumanı Biyokimyası, Atatürk Üniversitesi Tıp Bülteni, 17: 661 – 671
- Yıldırım M, Mecellenin Külli Kaideleri, İzmir 2001, il-Vak Yayınları, sayfa 69.
- Yılmaz F, *Tütün*, DİA, TDV İslam Ansiklopedisi, s.1/3.
- Yurtoğlu Nadir, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tütün Tekeli ve Sigara Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi (1923-1950), Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 2018, sayı 17, sayfa 81-116.
- Ahmet Saim Kılavuz, "BÂCÛRÎ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/bacuri> (14.06.2023).
- Narin, İsmail, "Akdağlı Mustafa B. Ali Amâsî ve Sigaranın Hükümü Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi". Ekev Akademi Dergisi, 22/74, 2018, 185-204.
- Orhan, Fatih, *Fıkıh ve Sanat*, Hiperyayın: İstanbul. e-ISBN: 978-625-7845-07-6.
- Ferhat Koca, "Mekruh", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekruh> (14.06.2023).
- Diyanet İşleri Başkanlığı, <https://diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/24366/sigaranin-haram-oldugunu-milletimize-anlatmaliyiz>. (14.06.2023).
- Taşdelen, Erkan, “İslâm Hukukunda Kişinin Bedeni Üzerindeki Tasarrufları”, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Bartın, 2019.
- Adnan Karaismailoğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/altiparmak-mehmed-efendi> (14.06.2023).

Yılmaz, Ayşegül, "es-Sulh Beyne'l İhvân fî Hukmi İbâhati'd-Duhân, Abdülganî b. İsmâîl en-Nablusî", Dergiabant 7 / 13 (Mayıs 2019): 337-340.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Son Devirde Sigarayaya Haram Diyenler	55
Tablo 2: Hanefi Fakihlerinden Sigarayaya Haram Diyenler	55
Tablo 3: Şafii Âlimlerinden Sigarayaya Haram Diyenler	55
Tablo 4: Hanbelî Âlimlerinden Sigarayaya Haram Diyenler	55
Tablo 5: Maliki Âlimlerinden Sigarayaya Haram Diyenler	56
Tablo 6: Haram Diyen Diğer Âlimler	56
Tablo 7: Sigarayaya Mubah Diyenler	56
Tablo 8: Hanefi Fakihlerinden Sigarayaya Mubah Diyenler	56
Tablo 9: Maliki Âlimlerinden Sigarayaya Mubah Diyenler	57
Tablo 10: Şafii Âlimlerinden Sigarayaya Mubah Diyenler	57
Tablo 11: Hanbelî Âlimlerinden Sigarayaya Mubah Diyenler	57
Tablo 12: Türkiye’de Sigarayaya Haram Diyenler	57
Tablo 13: Türkiye’de Sigarayaya Mubah Diyenler	58

ÖZGEÇMİŞ

Merve ÖZGÜN Konya Akşehir Anadolu İmam Hatip Lisesini 2012 yılında birincilikle bitirmiştir. Üniversiteyi İstanbul’da okumuştur. Üniversite eğitimi hazırlıkla birlikte beş yıl sürmüştür. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2017 yılında mezun olmuştur. Orta seviyenin üzerinde bir başarıyla fakülteyi bitirmiştir. İki defa kırk hadis ezberleme yarışmasında derece almıştır. Mezun olduktan sonra evlenmiştir. Mesleğini yapmamaktadır. Bir oğlu vardır ve ev hanımıdır.

